

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖN ASYA ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

HİTİT SERAMİKLERİ VE KULLANIM AMAÇLARINA
GÖRE SINIFLANDIRILMASI

Adil EKER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Ahmet A. TIRPAN

Konya-2009

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	ii
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	iv
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
GİRİŞ	ix
1. HİTİT TARİHİNE GENEL BAKIŞ	1
1.1. HİTİT DİLİ, ÇİVİ YAZISI VE HİYEROGLİF	2
2. HİTİT UYGARLIĞI DÖNEMLERİ	3
2.1. ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI (M.Ö. 1750-1460)	3
2.2. BÜYÜK HİTİT İMPARATORLUK ÇAĞI (M.Ö. 1460-1190)	4
2.3. GEÇ HİTİT DEVLETLERİ ÇAĞI (M.Ö. 1190-715)	5
3. HİTİT SANATI	6
3.1. HİTİT SANATINA GENEL BAKIŞ	6
3.1.1 HATTİ-HİTİT BEYLİKLERİ DÖNEMİ SERAMİK SANATI	6
3.1.2 HİTİTLERDE SERAMİK SANATI	9
3.1.3 ESKİ HİTİT DÖNEMİ SERAMİK SANATI	10
3.1.4 HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ SERAMİK SANATI	11
4. HİTİT SERAMİKLERİNİN KULLANIM AMAÇLARINA GÖRE SINIFLANDIRILMASI	17
4.1. GÜNLÜK KULLANIM KAPLARI	17
4.1.1. ÇANAKLAR	17
4.1.2. FİNCANLAR VE MAŞRAPALAR	18
4.1.3. VAZOLAR	18
4.1.4. TENCERELER	19
4.1.5. YUVARLAK AĞIZLI TESTİLER	20

4.1.6. YONCA AĞIZLI TESTİLER	20
4.1.7. İBRİKLER	20
4.1.8. MATARA BİÇİMLİ KAPLAR	21
4.1.9. ÇAYDANLIKLAR	21
4.1.10. KANTHAROSLAR	22
4.1.11. KÜPLER	22
4.1.12. BANYO KABI	23
4.1.13. ŞİŞELER	23
4.1.14. MALTIZ	24
4.1.15. KÜNKLER	24
4.2. ADAK VE LİBASYON KAPLARI	24
4.2.1. HAYVAN BİÇİMLİ KAPLAR (RYTON)	24
4.2.2. ÇİZME BİÇİMLİ KAPLAR	26
4.2.3. HEYKELLİ FİNCAN	27
4.2.4. GAGA AĞIZLI TESTİLER	27
4.2.5. FİĞÜRİN HEYKELCİKLER	28
4.2.6. GÖVDESİ BORU, KOL BİÇİMLİ LİBASYON KABI	28
4.2.7. GAGASI BOĞA BAŞI BİÇİMLİ TESTİ	28
4.2.8. GÖVDESİ HALKA BİÇİMLİ KAPLAR	29
4.2.9. SUNAKLAR	30
4.2.10. KABARTMALI VAZOLAR	30
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	43

ÇİZİMLER

RESİMLER

KISALTMALAR ve KAYNAKÇA

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

(İmza)

Adil Eker
[Signature]

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Adil EKER tarafından hazırlanan Hitit Seramikleri ve Kullanım Amaçlarına Göre Sınıflandırılması başlıklı bu çalışma 26/06/2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Prof. Dr. Ahmet A. TIRPAN

Başkan

İmza

Ünvanı, Adı Soyadı

Doç. Dr. Asuman BALDIRAN

Üye

İmza

Ünvanı, Adı Soyadı

Yard. Doç. Dr. Ertekin DOKSANALTI

Üye

İmza

ÖNSÖZ

“Hitit Seramikleri ve Kullanım Amaçlarına Göre Sınıflandırılması” adlı bu tezde Hititlerin yayılım alanlarında yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılmış olan nadide özelliklere sahip seramik kap formları kullanım amaçları açısından değerlendirilerek incelenmeye çalışılmıştır.

Bu açıdan eserler üzerinde tespit edebildiğimiz şekilde Hititlerin dini törenleri, inanışları, giyimleri üzerine bilgiler sunarak Hititlerin kültürel yapısı hakkında bir fikir belirtmeye çalışılmıştır.

Çalışmaları sırasında hiçbir zaman desteğini esirgemeyen değerli hocam Sn. Prof. Dr. Ahmet Adil TIRPAN'a, teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca kütüphane çalışmalarım sırasında yardımlarından dolayı Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu ve Mansel Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ederim.

Konya-2009

Adil EKER

ÖZET

Hatti-Hitit Beylikler döneminden etkilenilerek yapılmış olan seramik formları Hititli çömlek ustaları tarafından farklı bir şekilde ele alınmış ve eşine az rastlanır kompozisyonlar ortaya çıkarmışlardır.

Hitit seramik sanatı en üst seviyesine Eski Hitit döneminde erişmiştir ve kendisinden önceki dönemlerin kesintisiz devamı olduğu bir gerçektir. Eski Hitit dönemine ait en önemli seramik formunu kabartmalı, boya bezemeli kült vazoları oluşturmaktadır. Dinsel amaçlı olarak yapılmış olan vazolar dışında kil sunakları, boğa heykelleri, tanrı ve tanrıçaya ait heykelcikler de bu dönemin dinsel objelerini oluşturmaktadır. En çok kullanılan kap formları gaga ağızlı testiler, maşrapalar, tabaklar, çanaklar, çömler, fincanlar, çaydanlıklar, mataralar ve kantharoslar olarak sıralanabilmektedir. Geometrik ve çizgisel motiflerin yer aldığı bezemeli örneklerin olduğu gibi, tek renkli (monokrom) örneklerde bulunmaktadır.

İmparatorluk Dönemi'nde çekirdek Hitit Bölgesi'nde, Hattuşa, Alacahöyük, Maşat Höyük, Ortaköy ve Kuşaklı gibi merkezlerde üretilip kullanılan, çanak çömlek biçimlerinin çok zaman geçmeden, Hititlerin siyasi etkisi altındaki komşu bölgelere de ulaştığı ve moda olduğu ortaya çıkmıştır.

Geç Hitit devletleri döneminin sonuna doğru metal işçiliğinin artmasıyla seramiğe verilen önem azalmıştır. Çömlekçi çarkının her dönem kullanılması ve yaşanan etkileşimle birlikte seri üretimine geçiş yapılmış böylece kalitesiz ve özensiz eserler ortaya çıkarılmıştır. Zamanla da Hitit saraylarının boşaltılması ile saraylarda çalışan seramik ustaları dağılmış ve yok olmak zorunda kalmışlardır.

ABSTRACT

Hittites ceramicist are affected ceramic forms that period of Hatti-Hitite and they are created to scarce different compositions.

Ceramic art at the top level of the Hittites in the Old Hittite period were accessed and they have continued uninterrupted for the previous period is a fact. Ceramic form of the most important are embossed, painted and decorative vases of cult belong to Old Hitite period. As for religious purposes, except for the vase clay altars, statues of bulls, gods and goddesses, religious objects of the period at the statue of that runs into your pocket is. The most widely used test containers in the form of hook-mouthed, pannikin and plates, dishes and pot and cups, tea kettle and water bottle and can be ranked as kantharos. Geometric and linear motifs as examples where decorative, single color (monochrome) are examples.

Hittite Empire Period in the region, centers such as Hattuşa, Alacahöyük, Maşat Höyük, Ortaköy and Kuşaklı produced used pottery forms before a lot of time, under the political influence of the Hittites in the neighboring regions where access and fashion has emerged as.

States towards the end of the Late Hittite period, is given to the importance of ceramics decreased with the metalworking increase. The use of the potter's wheel and in each period, with the interaction for the transition to mass production so that works out of poor quality and were sloppy. In the time of the discharge by the Hittite palace palaces scattered and not working in ceramic masters have had to be.

GİRİŞ

İhtiyaçlar, seramik biçimlerinin oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir. İnsanlığın yaşamında doğaya karşı büyük bir ilginin olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Bu nedenle doğaya ve hayvanlara bağlı yaşam tarzları seramik kapların kullanım amaçlarını da etkilemiştir. Hititler tarafından kullanılmış olan çaydanlık tarzı kaplar günümüzden farklı bir şekilde kullanılmış olup tereyağı biriktirme amacıyla yapılmışlardır.

M.Ö. 2000’li yıllarda Anadolu’da ortaya çıkan ve M.Ö. 17 yy’da varlığını güçlendiren bir toplum olan Hititlerde yaşam ve üretim diğer toplumlara oranla daha değişik olmuştur. Ürettikleri nesnelere günlük kullanım malzemelerinden dine kadar çok geniş bir yelpazeye ışık tutmuşlardır.

Gerek yazınsal kaynaklar, gerekse kazılardan ele geçen materyaller, bize Hititlerin sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgiler vermektedir. Bunun yanında Asur ve Mısır ile olan ilişkilerin gerek kabartmalarda gerekse tabletlerde detaylarıyla belirtilmesi bizlere Mezopotamya kültürleri hakkında bilgiler vermektedir. Hititler Anadolu kültür tarihini bize anlatan efsane gibidir. Hitit güneş kursu diye adlandırılan güneşin betimlendiği sistium sanki Hititlerin Anadolu’yu aydınlattığını bizlere anlatan bir semboldür.

Konumuzun ana temasını oluşturan Hitit Seramikleri; taşıma, boşaltma, saklama, akıtma, havalandırma ve tapınım gibi gereksinimleri karşılama amacıyla yapılmışlardır. Formlar arasında çömlekler, çaydanlıklar, kaseler, fincanlar, bardaklar, ibrikler, çeşitli mutfak eşyaları vb. seramik kaplar yer almaktadır. Hemen hemen bütün dönemlerde seramikler çarkla yapılmıştır.

Çalışmamızda Hitit Tarihi Coğrafyası ve Hitit Devletinin dönemleri kısa olarak ele alınmıştır. Hatti-Hitit Beylikler dönemi seramikleriyle; Hitit dönemine Beylikler dönemi seramiklerinin etkileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Hitit seramik sanatı öncelikle dönemlerine göre genel olarak ele alınmış sonrasında ise kullanım amaçlarına göre ayrı ayrı incelenip düzenlenmiştir.

1. HİTİT TARİHİNE GENEL BAKIŞ

Hititlerin Anadolu’da nasıl var oldukları hakkında bilim adamları henüz bir görüş birliğine varamamıştır. Anadolu’nun yerli halkımı yoksa Anadolu’ya dışarıdan mı geldiği belirlenemeyen bir toplum olan Hititlerin geliş şekilleri hakkında çok çeşitli görüşler vardır. Bunlarla ilgili ilk öneri yaklaşık olarak M.Ö. 2000 dolaylarında Anadolu’ya akın eden Hint-Avrupalı kavimlerle doğudan, Kafkasya yoluyla doğrudan Anadolu’ya gelmişlerdir¹. Hint-Avrupalı kavimlerden, yerli halk olan ve ileri bir kültür seviyesine ulaşmış Hattilere karışmış, kaynaşmış ve Hattilerin adını da alarak kendilerine Hitit ismini koymuşlardır.

Diğer bir öneri; Balkanlardan boğazlar yoluyla veya deniz yoluyla Orta Karadeniz Bölgesine buradan da büyük nehir vadilerini izleyerek Orta Anadolu’ya gelmişlerdir² diye belirtilen görüştür.

Hititler Kafkasya yolu ile önce Kuzey Mezopotamya’ya gelmişler ve çivi yazısını burada öğrendikten sonra Anadolu’ya girmişlerdir³, önerisi de I. Hattuşili’nin güneye yaptığı sefer sırasında Hititlerin çivi yazısını öğrenmiş olabilecekleri şeklindedir. Yukarıda bahsi geçen görüşler Hititlerin Eski Tunç Çağı’nın sonlarına doğru Anadolu’ya dışarıdan geldikleri varsayımına dayanmaktadır. Ancak bir diğer görüş Hititlerin Anadolu’nun yerli kavimlerinden biri olduğunu kabul etmektedir⁴.

Anadolu’nun ilk merkezi gücünü oluşturan Hititliler, yerli halkın kültür, sanat ve inançlarını kabul etmiş ama kendi dillerini korumuşlardır⁵. M.Ö. 1650 yıllarında kurulan ve İmparatorluğun sınırlarını genişleterek M.Ö. 14-13. yy. da en görkemli dönemini yaşamış Hititliler, birçok devleti topraklarına katmıştır. Çeşitli kültürel kökene sahip toplulukların, bir arada yaşadığı topraklarda kendilerini “Bin Tanrılı Halk” olarak adlandırmışlardır. Bu görüşü savunmalarında İmparatorluğun sınırlarını genişletirken topraklarına kattıkları devletlerin tanrılarını kendi tanrılarıymış gibi görmeleri ve bu tanrılar adına tapınım göstermeleri önemli bir noktadır.

¹ Darga 1992, 12.

² Darga 1992, 12.

³ Kinal 1998, 83.

⁴ Memiş 2003, 37.

⁵ Sinemoğlu 1984, 265.

Anadolu’da yazılı tarihi bilinen en eski toplum olan Hititlerin başkenti Hattuşa, anıtsal ve ilgi çekici kapılarıyla altı kilometre uzunluğunda surla çevrelenmiştir. Kent, İmparatorluğun yalnızca idari başkenti değil, aynı zamanda dini merkeziydi⁶. Hitit İmparatorluğu, özgün bir uygarlık olarak günümüze pek çok eser bırakmıştır.

Günümüze ulaşan yazılı metinlerden anlaşıldığına göre, Hititler Anadolu’yu “Hatti Ülkesi” ve orada oturanları da “Hatti Sakinleri” olarak adlandırmışlardır⁷.

1.1. HİTİT DİLİ, ÇİVİ YAZISI VE HİYEROGLİF

Orta Anadolu’da kurdukları devletlerini bir dünya imparatorluğu haline getiren Hititlerin başkenti Hattuşa’da (Res. 1, 2) bulunan devlet arşivindeki binlerce tablette pek çok konu hakkında bilgi kaydedilmiştir. Hititler çivi yazısıyla beraber Anadolu hiyeroglif yazısı da kullanmışlardır (Res. 3, 4).

Doğu Akdeniz havzası ve Mezopotamya iki yazı sisteminin doğduğu, geliştiği bölgelerdir. Hiyeroglif yazı sistemi Mısır’da, çivi yazısı ise Mezopotamya’da ortaya çıkmıştır. Dünyadaki tüm yazıların kökeni resimdir. Eğer resim, mesaj iletiyorsa, yazı işlevine sahip olur. Sergi alanları gibi kamuya açık yerlerdeki telefonları, acil çıkışları, tuvaletleri herhangi bir dile bağlı olmaksızın gösteren resim-yazılar sıklıkla kullanılır⁸.

Anadolu’da, Hint-Avrupa dil ailesinin birbiriyle akraba olan üç farklı dili konuşuluyordu. Resmi dil Hititçeydi ve çivi yazısı da resmi yazı olarak kullanılmaktaydı. Anadolu’da yaşayanların büyük bir çoğunluğunun Luvi kökenli olması nedeniyle halk çivi yazısı ile Hitit dilini kullanmayarak kendi yazısını yaratmak zorunda kalmıştır. Başlangıçta bilinmediğinden, dile Hititçe denildi. Hiyeroglif ve çiviyazısı, biri batının, diğeri doğunu icadı olarak, Anadolu’da yüzyıllarca birlikte yaşadılar. M.Ö. 1200’lü yıllarda, Hitit Devleti yıkıldıktan sonra, Anadolu’nun siyasal yapısı tekrar eski biçimine döndü ve merkezi otorite ortadan kalktı. Küçük kent devletleri yerini aldı. Özellikle Güneydoğu Anadolu’da, Kuzey

⁶ Seeher 1996, 62.

⁷ Akurgal 1995, 67

⁸ Dinçol 2004, 26.

Suriye’de kurulan devletçikler, Hitit kültür ve sanatının taşıyıcıları oldular. Eski Büyük Hitit Devleti’ni adeta taklit ettiler. Onların krallarının adlarını aldılar, hiyeroglif yazısını kullandılar; fakat hiyerogliflerde yayılmakta olan alfabetik yazı sistemlerine karşı fazla direnemediler; en çok otuz işaretten oluşan, kolay öğrenilen ve basitçe uygulanan alfabeler zamanla hece sistemi yazılarının yerini aldı⁹.

2. HİTİT UYGARLIĞI DÖNEMLERİ

2.1. ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI (M.Ö. 1750-1460)

Hititlerin ilk kurucusu olarak tarihlerde Kral Labarna’nın adı geçer. Çok muhtemeldir ki Labarna, başkenti Neşa’dan Hattuşas’a taşınmış, bu nedenle Hitit İmparatorluğu’nun kurucusu sayılmıştır¹⁰.

Hititlerde Eski Krallık Çağı Telepinu Fermanında da sözü edildiği üzere, “Kral Labarna tahta geçtiği zaman başlamaktadır”¹¹. Anadolu’daki savaşlarla krallığın birliğini sağladıktan sonra etraflarında yer alan kent devletlerini birleştiren Hititliler merkezi bir devlet oluşturmuşlardır. Bu çağın en önemli merkezleri Başkent Boğazköy ve yakınında yer alan Alacahöyük’tür. Çok kuvvetli kale ve surlarla çevrilmiş olan Boğazköy (Hattuşas) geniş ve arızalı kayalık bir alanı kaplamaktadır. Kent, Büyük Tapınağın bulunduğu alandaki aşağı kentten ve sarayların, resmi binaların, devlet arşivinin bulunduğu yukarı kentten, yani Büyük Kaleden ibaret olmak üzere iki bölümlüdür. Kent surunun çeşitli kapıları olup, bunlar sfenksler, tanrı kabartması ve aslan heykelleri ile süslenmiştir¹².

Eski Krallık dönemi kurucusu olan Kral Labarna’dan sonra yerine gelen II. Labarna kendine Hattuşili adını vermiştir. I. Hattuşili’den sonra I. Murşuli kral olmuş ve Hitit egemenliğini Babil’e kadar yaymıştır. I. Murşili’den sonra kral olan Telipnuş döneminde ve sonrasında Hitit ülkesinin egemenliği altında bulunan küçük krallıklarda ayaklanmalar çıkmış, karışıklıklar ve sıkıntıların yanı sıra,

⁹ Dinçol 2004, 29.

¹⁰ Akşit 1981, 59.

¹¹ Darga 1992, 7.

¹² Aytaç 1981, 63.

Gaška'ların, Azzi'lerin ve İşuva'lıların da saldırılarıyla, devletin sınırları kuruluş çekerdeği olan Kızılırmak yayı içerisinde kadar küçülmüştür¹³.

2.2. BÜYÜK HİTİT İMPARATORLUK ÇAĞI (M.Ö. 1460-1190)

Hititler toprakları küçüldükten sonra, içerisinde düştükleri zor durumdan tahta oturttukları Şuppiluliuma tarafından kurtarılmışlardır. Şuppiluliuma krallığı zamanında, Hitit Devleti tekrar büyük bir güç haline gelmiş ve Hitit Devleti "Büyük Hitit İmparatorluğu" ismini almıştır. Şuppiluliuma Kuzey Suriye'deki Mitanni krallığıyla akrabalık ilişkisi kurarak ileride oluşabilecek Asur tehlikesine karşı ülkesini güvence altına almıştır. Şuppiluliuma'nın ölümünden sonra başa geçen Muvattali dönemi itibariyle Hitit tarihinin önemli bir bölümünü oluşturur. Muvattali yaşadığı dönemde Hitit Devletini Mısır devletine eşit ve rakip bir güç durumuna getirmiştir. Bu iki büyük devletin ekonomik çıkarlarının Kuzey Suriye topraklarında keşimesi ile Kadeş meydan savaşı yapılmıştır. Kadeş savaşı III. Hattuşili zamanında Mısırlılarla yapılan barış anlaşması ile eşit koşullarda son bulmuştur. Anlaşma bir saldırmazlık sözleşmesidir, ayrıca karşılıklı askeri yardım ve kaçak iadesi maddelerini içermektedir¹⁴.

Bu dönemde Mısır'a gönderilen gümüş tabletler üzerinde Hattuşili ile eşit Puda-Hepa'nın mühür damgalarının olması, Puda-Hepa'nın yönetimde söz sahibi olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Hattuşaş arşivinde kraliçeye ait birçok mektup ve vesika bulunmaktadır¹⁵. III. Hattusili'nin bir rahip olarak yetismesi ve esinin rahip kızı olması nedeniyle bütün işleri din aracılığıyla yürütmüşlerdir. Böylece bu dönem, Hurri inancının ülkede en fazla hissedildiği dönem olmuştur¹⁶.

III. Hattuşili'den sonra sırasıyla yönetime IV. Tuthalia, IV. Amuvana ve II. Suppiluliuma geçmişlerdir. Bu krallar dönemlerinde krallık sınırlarını genişletememiş ancak sınırlarını koruyabilmişlerdir. II. Şuppiluliuma Hitit kralı olduğunda Anadolu'ya Ege'den büyük kavim göçleri olmuş, bu kavimler büyük bir hızla her şeyi yıkarak Mısır'a doğru ilerlemişlerdir.

¹³ Yıldız 2001, 7.

¹⁴ Akurgal 1995, 58.

¹⁵ Memiş 2003, 117-118.

¹⁶ Akurgal 2005, 96.

Nil ülkesi, kuzey kavimleri bazen de deniz kavimleri diye adlandırılan bu büyük kavimler göçünün, ancak son dalgası ile karşılaştı. Mısır Kralı III. Ramses kavimler göçünün Hatti ülkesine etkisini “Hatti Ülkesi’nin hiçbir krallığı bu saldırıya karşı koyamadı, önlerinde bir ateşle Mısır’a doğru gelmeye başladılar” sözüyle anlatmıştır¹⁷. İşte bu nedenden dolayı büyük bir saldırılarıyla Büyük Hitit İmparatorluğu M.Ö. 1190’da yıkılmıştır.

2.3. GEÇ HİTİT DEVLETLERİ ÇAĞI (M.Ö. 1190-715)

Ege göçleriyle yıkılan Hititler, Orta ve Güneydoğu Anadolu’da, Torosların güneyinde ve Kuzey Suriye’de kurdukları küçük kent beyliklerinde varlıklarını devam ettirmeye çalışmışlardır.

Hattuşa’nın M.Ö. 1200 civarında tahrip edilmesinden sonra Anadolu’da Hitit kültürü yaşamını yitirir. Çünkü kültür faaliyeti halka mal olmamış, yalnız saraya ve dar bir aristokrasi çevresine sınırlı kalmıştı. Buna karşılık daha M.Ö. 2. binin ikinci yarısı boyunca Hitit uygarlığının etkisine girmiş olan Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Mezopotamya’da Hitit geleneği sürer gider¹⁸.

Yıkılan Hattuşaş, Kaniş, Şamuha gibi önemli Hitit şehirlerinin yerini Malatya, Maraş Kargamış, Zincirli, Karatepe, Sakçagözü gibi şehirler almış ve üç asır kadar da bunlar Hitit örf ve anelerini sürdürmeye çalışmışlardır¹⁹. Bununla birlikte Asur-Babil gücünün yeniden doğusu, prensliklere son vermektedir. Bu prenslikler birbiri ardına Asur eyaleti haline gelmiştir²⁰.

M.Ö. 700 yıllarında Hitit devleti Asurluların devam eden saldırılarıyla yok olmuştur.

¹⁷ Akurgal 1995, 65.

¹⁸ Akurgal 2003, 195.

¹⁹ Akşit 1981, 130.

²⁰ Fontanille 2005, 39.

3. HİTİT SANATI

3.1. HİTİT SANATINA GENEL BAKIŞ

Hitit sanat ürünlerindeki üslubun, Anadolu kültürü ile Mısır, Babil ve Kuzey Suriye ile ilişkilerin sonucunda oluştuğu görülmektedir.

Hititler, bazı sanat kollarında Mısır ve Mezopotamya ile boy ölçüşebilecek durumdaydılar. Hititler sanatı politik gücün önemli bir propaganda aracı olarak gördüklerinden önem vererek özgün eserler yaratmışlardır. Öyle ki Hitit Uygarlığı'nın en başarılı bölümünü sanat oluşturmuştur²¹.

Hitit sanatı, büyük imparatorluk sürecinde edinilen zenginleşmeyle Anadolu dışındaki uygarlıklarda benzeri bulunmayan özgün bir sanat olmuştur.

3.1.1 HATTİ-HİTİT BEYLİKLERİ DÖNEMİ SERAMİK SANATI

Beylikler Dönemi'nin sanatı büyük ölçüde Hititlerden önce Anadolu'da yer alan Hatti uygarlığının geleneklerine bağlı olmakla birlikte yeni bir sanat anlayışı da denilebilir. Seramik sanatının eskiye oranla daha gelişmiş olması, yeni dönemin yüksek düzeyine işaretir²²

Beylikler Dönemi seramiği, yerli halk Hattiler'in ve onların ülkesine sonradan yerleşmiş ve zamanla ülkeye hakim olmuş olan Hititler'in ortak ürünüdür. M.Ö. 20. yy'ın sonundan itibaren Hititler'in yaşadığı geniş alanda "Hitit Seramiği" olarak adlandırılan tek seramik türüdür²³.

Bu dönemde çoğunlukla seramikler tek renkli olmakta, çok azı ise boya bezemeye sahiptir. Şekilleri arasında pek fark olmayan bu seramikler; "...kırmızı veya kahverengi, motifleri düz, dalgalı şeritlerden, içleri taranmış üçgenlerden, eşkenar dörtgenlerden, zikzaklardan, siluet gövdeli kuşlardan oluşmuştur. Dört frize

²¹ Akurgal 2003, 125.

²² Akurgal 2003, 144.

²³ Özgüç 2002, 449.

bölünmüş büyük Acemhöyük banyo kabının dört yanının, kabartmalı vazolarda olduğu gibi, hareket halindeki tasvirlerle donatılması bu çağa özgüdür”²⁴.

Hitit devletinin sona ermesine kadar üretilmiş olan tek renkli seramiklerin kullanıldığı alan geniş ve uzun ömürlü olmuştur. Bu seramiklerin kendilerine özgü biçim ve teknik özellikleri bulunmaktadır. Tek renkli seramikler kadar geniş bir alana yayılmayan nakışlı seramikler M.Ö. 18. yy’ın sonundan itibaren görülmemiştir.

Seramiğin tekniği, şekil zenginliği bu dönem atölyelerinin karakteristiğidir. “...Kilden yapılması mümkün olan bütün şekiller denenmiştir, ince hamur, ince cidar, parlak perdah seramiğe sıcak kadife görünümü vermiştir”²⁵.

Kapların keskin görünüşlü gövdelerinin, omuzlarının, üçgen kulplarının, dik, öne uzayan gagalarının, emziklerinin birbiriyle uyum içinde yapılmış olmaları, onların güzelliğinin ve seyirci üzerindeki etkisinin artmasına sebep olmuştur (Res. 5).

Hatti-Hitit Beylikler Dönemi’nde kapların kullanılması kadar güzel görünmesi de önemli olmuştur. Kap formlarının birden fazla türleri yapılmıştır. Bununla beraber günlük işlerde kullanılmayan seramik kapların mezarlara bırakıldığı bir gerçektir. Mezarlara bırakılan kaplar yapılırken çoğunlukla madeni kaplara ait modeller seçilmiş ve taklit edilmiştir.

Döneme özgü diğer bir özellik ise; kap formlarının her türlü hayvan figürleriyle bezenmiş olmasıdır. Çaydanlık, ibrik ve testilerin emzik uçları hayvan başı şeklinde yapılmıştır. Emzik kısmı boğa başı biçiminde olan yüksek meyvelikler libasyon amaçlı yapılmış kaplardır (Res. 6).

Ağız kenarları üzerinde yatmış şekilde antilop bulunan kulpsuz vazolar, tüneyen kartal figürlü kaplar yaşadıkları mekanların önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Res. 7, 8). Bitişik kapların kaidelerine yakın kısımları çift hayvan başı kabartmalarıyla süslüdür (Res. 9, 10).

²⁴ Özgüç 2002, 449.

²⁵ Özgüç 2002, 449.

Dönemin geç evresinde boğa protomları veya gövdeleri kabartma boğa başları, plastik boğa figürleri, sıralar halinde birbirlerini izlemektedir (Res. 11, 12). Hareket halindeki boğaların bulunduğu frizli Eski Hitit Çağı'na ait kabartmalı vazoların ilk örneklerindedir.

Kült objeleri arasında içki kapları da önemli bir yer tutmaktadır. "... cepheden tasvir edilmiş kabartmaların yüzlerinde gülümseyen ifade vardır. Fizyonomi ve üslupları daha sonraki Hitit sanatının karakteristiğidir. Sakallı, ölü insan yüzü kabartmalı kadeh (Res. 13), plastik koç başlı, kayık biçimli kap (Res. 14, 15) ve bir yanında kadın, ötekende sakallı erkek kabartmalı, boynuzlarla donatılmış vazolar (Res. 16) dönemin ender kült objelerini temsil etmektedirler.

Tanrısal varlıkların, hayvan heykelciklerinin kült objesi olarak hazırlanmış olan kil kaplar üzerinde oluşturdukları kompozisyonlar, bu dönem seramik sanatının yeniliğidir. Evin kutsal odasındaki taş stelin önünde, etrafı adak kaplarıyla çevrili taş yalağın yanında bulunmuş çanağın kalın ağız kenarı içinde, içkinin akması için kanalı vardır. Ağız kenarı ve emziği üzerinde, içinde ve dışındaki insan figürin'inden başka, sekiz figürün başları (Antilop, Aslan ve Boğa) plastik, gövdeleri kabartma olarak işlenmiştir (Res. 17). Kutsal hayvanların, kuşların, insan figürünler'inin 20,8 cm çapında, 12,2 cm yüksekliğindeki bir çanak üzerinde oluşturduğu kompozisyon bu dönem seramik sanatının yeniliğidir.

Seramik ustaları Hitit üslubunda hazırladıkları kült objelerinde Eski Mezopotamya geleneğinin Anadolu'da yaşamasını sağlamışlardır. Bunun en güzel örneği Sümer Tanrı kayığına aittir (Res. 18). Dikdörtgen prizma şeklinde yapılmış olan kayığın ortasında platform üzerinde yükselen kule tipindeki mabedin ön tarafı açık, yanları ve arkası kapalıdır. Uzun elbiseli, kollarını göğüsler üzerinde birleştirmiş tanrıça heykelciği, mabedin içerisinde ayakta durmaktadır. Kutsal varlıklardan biri mabedin platformunu tutmakta diğeri kayığı yönetmektedir. Sivri siyah renkteki serpuşları geleneksel Hitit başlıkları şeklinde yapılmıştır²⁶.

²⁶ Özgüç 2002, 449.

3.1.2 HİTİTLERDE SERAMİK SANATI

Hitit çanak çömleğinin öncüleri, Hititlerin bir devlet olarak ortaya çıkışından çok daha önceki yüzyıllarda, M.Ö. 2. bin yıla geçiş sürecinde “Çekirdek Bölge” olarak tanımlanan Kızılırmak’ın çevirdiği bölge ve çevresinde görülür. Assur Ticaret Kolonileri Çağı’nın özellikle Orta Anadolu’da oluşturduğu çok renkli yüksek sanat geleneği, hiç kuşkusuz Hitit çömlekçiliğini de etkilemiştir. Eski Hitit Krallığı Dönemi’nden başlayarak, çömlekçi ustaları eski geleneklere bir ölçüde bağlı kalmakla birlikte, olasılıkla merkezi yönetimin tercihlerine ve dönemin koşullarına uygun yeni bir çömlekçilik biçimini ortaya çıkarmıştır²⁷.

Hatti-Hitit Beylikler dönemi çömlekçiliğinin devamı Hitit seramik sanatını oluşturmaktadır. Hitit seramik sanatının Hatti-Hitit Beylikler döneminden etkilendiğini gösteren en belirgin örneklerle değinecek olursak;

1. Eski Tunç çağı ürünü olup Hatti Dönemi’nde gelişmeye başlayan ve Hatti-Hitit Beylikleri zamanında klasik tipine ulaşan gaga ağızlı testiler, Hitit sanatçıları tarafından yeni ve ilginç biçimde sunulmuştur.
2. Aslan ve boğa gibi hayvan tasvirlerinden oluşup genellikle rhyton yani sunu kapları olarak kullanılan Hatti-Hitit Beylikler dönemine ait hayvan şekilli heykelcikler Hitit Dönemi’nde de gözde eserler olmuşlar ve anıtsal denilebilecek boyutlara ulaşmıştır.
3. Hatti-Hitit Beylikleri sanatında çok sevilen insan ve hayvan tasvirli kabartmalarla bezeli kaplar Hititlerde yeni ve değişik bir biçim kazanmıştır. Örnekleri Bitik ve İnandık’ta gün ışığına çıkarılan kabartmalı vazolar nadide eserlerdendir²⁸

²⁷ Umurtak 2004, 49.

²⁸ Akurgal 2003, 144.

3.1.3 ESKİ HİTİT DÖNEMİ SERAMİK SANATI

Genellikle çömlekçi tornasında yapılan çanak-çömlekler, çoğunlukla kırmızının tonlarında ve parlak devetüyü renklerinde üretilmiştir. Dönemin en çok kullanılan kap formları gaga ağızlı testiler, maşrapalar, tabaklar, çanaklar, çömlekler, fincanlar, çaydanlıklar, mataralar ve kantharolar olarak sıralanabilmektedir. Geometrik ve çizgisel motiflerin yer aldığı bezemeli örneklerin olduğu gibi, tek renkli (monokrom) örneklerde bulunmaktadır. Bu örneklere Alacahöyük, Boğazköy, Eskiypar ve İnandıktepe gibi önemli Hitit merkezlerinde rastlanılmıştır.

“...Bunun yanı sıra, Hitit geleneğindeki iç batı bölgelerde Gordion, Ilıca ve daha güneyde Yanarlar mezarlık buluntuları arasında rastlandığı gibi bu geleneğin, doğuda Keban Bölgesi ve güneyde Çukurova dolaylarına kadar yayıldığı anlaşılır. Bu dönemin çok özel eserleri ise, daha çok kült merkezlerinde bulunan rölyefli bir çanak çömlek türüdür. Bu kaplar çömlekçi çarkında yapılmış, bir kısmı monokrom, kırmızı, portakal renklerde, astarlı, perdahlı, çoğunlukla geniş ağızlı, yüksek boyunlu, yumurta biçimi gövdeli, dikey kulplu çömlekler veya amforalardan oluşur. Büyük olasılıkla bu tür kapların kabartmaları, daha önceden kalıplar yardımıyla elde edilmekte ve kap henüz yaş iken, kabın yüzeyinde ayrılan yatay alanlara konuya uygun olarak applike edilmekteydi. Daha sonra da renklendirme ve ayrıntıların işlenmesi ile iş tamamlanıyordu. Figürlerin ölçüleri ve detayları bakımından ölçülü bir bütünlük içinde olmaları, bu fikri doğurmaktadır”²⁹.

Hitit seramik sanatı en üst seviyesine Eski Hitit döneminde erişmiştir ve kendisinden önceki dönemlerin kesintisiz devamı olduğu bir gerçektir.

Günlük işlerde kullanılan seramik kaplar ile tapınma amaçlı kullanılan seramik kaplar birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Günlük işlerde kullanılan kaplar daha sıradan ve kaba yapılmış iken kült kapları ince cidarlıdır ve yüzeylerine maden parlaklığı kazandırılmasına özen gösterilmiştir. Bu dönemin en tipik özelliği, formların ince ve uzun boyunlu olmasıdır. Gövdeleri keskin profilli gaga ağızlı testilerin, dibe doğru, içbükey olarak incilmesi bu döneme ait başka bir özelliktir.

²⁹ Umurtak 2004, 49.

Böylece formların boyları uzamış, gövdeleri incelmış ve güzel bir görünüm kazanmıştır (Res. 19).

Kabartmalı, boya bezemeli kült vazoları, kil sunakları, boğa heykelleri, tanrı ve tanrıçaya at heykelcikler de bu dönemin dinsel objelerini oluşturmaktadır. Kült törenlerinin seramik vazolar üzerine tasvir edilen ilk örnekleri dönemin karakteristik özelliklerinden biridir. “...Bunlar kaya kabartmalarında, heykeltıraşlık eserlerinde, maden kap ve ritonlarda, mühürlerde yansıyan Hitit İmparatorluk Dönemi görsel sanatının ilk örnekleridir”³⁰.

3.1.4 HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ SERAMİK SANATI

Hitit İmparatorluk Dönemi’nde çanak-çömlek üretimi çarkta yapılmıştır. Kullanılan renklerde değişim olmuş ve kahverengi tonlarıyla kırmızı yerine turuncu renk kullanılmıştır. Bu dönem çanak-çömlek üretimindeki kalitede bozulmalar göze çapmaktadır. Çömlek kalitesinin başlıca bozulma sebebi olarak ise seri üretime geçilmiş olabileceği düşünülmektedir. Eski Hitit Dönemi’nde ki önemini, seramik kaplar yitirmiştir. Bu dönemde genellikle kafes motifi ve geometrik desenlerle bezenmişlerdir. Kullanılan astar renkleri ise kırmızı ve kahverengi tonlarındadır. Karakteristik kap formu olan kabartmalı çanak-çömlek üretiminden uzaklaşarak, hayvan betimli kap formları yapılmıştır. Kap biçimleri Eski Hitit Dönemi’nde kullanılan kap biçimleri ile büyük ölçüde aynı özellikleri taşımaktadır. Başlıca kap formları olarak yayvan tabaklar, küresel çanaklar, içbükey kenarlı maşrapalar, çaydanlıklar, yuvarlak ağızlı uzun boyunlu testiler, gaga ağızlı testiler, mataralar, minyatür adak kapları, çömlekler ve küpler vardır.

“İkinci bin yıl Anadolu çanak çömlek işçiliğinin en üst düzeye eriştiği evreler, Erken Hitit (Eski Assur Ticaret Kolonileri Çağı) ve ardından gelen Eski Krallık Dönemi’dir. Kap biçimlerindeki çeşitlilik, yüksek kalite standardının yanı sıra kap kacak üretiminde estetik kaygının öne çıkması, M.Ö. 19. ve 16. yüzyıllar arasında yer alan bu dönemin bir özelliğidir. Bunu takip eden Orta Hitit Çağı’nda (Telipinu ve I. Şuppiluliuma arası), Hitit İmparatorluğu’nun daha geç döneminde

³⁰ Özgüç 2002, 500.

de (İmparatorluk Dönemi, M.Ö. 14. ve 13 yüzyılın ikinci yansı) sürüp gidecek, kalite ve biçim çeşitliliği açısından belirgin bir düşüş yaşanmıştır. Başlangıçta, madeni kapları andıran testi çeşitleri gibi el zanaatları açısından en üst düzeyde örnekler, Hitit çanak çömlek sanatına damgasını vurmuşken, M.Ö. 15. yüzyıldan itibaren biçimlerde giderek yalınlaşmanın yanı sıra kabalaşma ve tüm formlarda bir durağanlık ön plana çıkmıştır. Büyük İmparatorluk Dönemi'nin sonlarına doğru her yerde kaba hamurlu seri üretimler egemendir. Bu değişimler, arada belirgin bir kesintiye uğramadan, Orta Hitit Çağında ve Büyük İmparatorluk dönemlerinde de bünyesine yeni biçimsel öğeler tarzında, sözü edilebilecek, hiçbir yeni ivme katmadan sürüp gitmiştir. Tüm biçimlerin kökeniyse Eski Hitit'e dayanır"³¹.

Hitit çanak çömleğinin Anadolu'da geniş bir alana dağılması dikkat çekicidir. Kendine has öğeleri yansıtan bu çanak çömleğin dağılımı, politik durumu da yansıtmaktadır. M.Ö. 15. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar süren dönemde Hititler'in merkezi olan Orta Anadolu'da görülen çanak çömlekler, bir bütünlük gösterir. Bunun nedenlerinin, merkezi yönetim sistemiyle birlikte, bölgeler arası yoğun ticaret ve kalabalık halk kitlelerinin zorunlu olarak yer değiştirmesi olduğu düşünülmektedir. Bağımsız bir devletin oluşması ve ekonomik yaşamın merkezinin kontrolünde oluşu, çanak-çömleğin geniş bir bölgede benzeşmesine ve kap biçimlerinin de giderek standartlaşmaya başlamasına neden olduğu da düşünülmektedir.

Gaga ağızlı testiler, incelmış ve bu dönemde eski önemini kaybetmişlerdir (Res. 20). Üretimleri ve kaliteleri, eskiye oranla ciddi bir çöküş içerisine girmiştir. Emzikli testilerin yanı sıra oluk biçimli akıtacağı olan testiler de sayıca azalmıştır. Bu dönemde kalite ve devamlılığını sürdürebilen formlar, yonca ağızlı kaplardır. Arkeologlar, önceki dönemlere damgasını vurmuş seramik formların, kalite ve sayılarının azalmasına etken olarak, metal işleciliğinin gelişmesini gösterirler. Nedeni ise; Hitit metinlerinde, çanak-çömlek üretimi yerine, madeni kapların üretimine daha çok yer verilmesidir. Bu dönemde madeni kapların gelişmeye başladığını kabul etmek gerekir.

Seramik kaplar, biçimsel açıdan belirli bir değişme gösterir. Gaga ağızlı testiler, yerlerini yuvarlatılmış şişkin karınlı ve iri gövdeli, halka dipli örneklerle

³¹ Karpe 2002, 502.

bırakır. Bu yeni testi tipi, Eski Hitit testilerine göre daha kalitesizdir. Ayrıca, oran açısından daha başarısız örneklerdir. Büyük ihtimalle, bu kaplar günlük kullanım için değil, adak kabı olarak, törenlerde kullanılmaktadır.

Sıkça görülen bir başka kap tipide, gövdesinde tek bir dikey kulpu bulunan, ince uzun gövdeli, yuvarlak ağızlı testilerdir. "... Orta Hitit örneklerinde, dipler yuvarlak, boyun omuzdan belirgin keskin bir hatla ayrılırken, daha sonraki örneklerde dipler sivrileşir ve boyunla omuz arasındaki dönüşte, belirgin şekilde bir yumuşama sezilir. Kap ağzını sağlamlaştıran dudak, önceleri dar ve dışarıdan bakıldığında yuvarlak kesitlidir. Gelişimi boyunca bu dudak, giderek genişleyip yassılaşır ve Büyük İmparatorluk Dönemi sonlarına gelindiğinde, ağız içinde boyundan oldukça belirgin bir kabarıklıkla ayrılır. Kulp kesitine bakıldığında da yuvarlak kesitten oval kesite doğru giden bir gelişme izlenir"³². Bu bilgiler doğrultusunda dönem boyunca kap biçimleri belirgin bir şekilde değişmiştir. Kapların şekil değişikliğine uğramasındaki başlıca etkenler depolanması ve şarap ve yağ gibi sıvıların bir yerden başka bir yere taşınmasında kolaylık sağlaması olarak söylenilebilir. Bazı çivi yazılı metinlerde gerektiği durumlarda bira mayalamak için kullanıldığı belirtilmektedir.

Sıvıların taşınmasında kullanılan başka bir kap türü de, matara biçimli kaplardır (Resim 21). Dışbükey bir merceği andıran bu kaplar, pişmiş topraktan diğer kap kacağa göre, hem insan, hem de hayvan üzerinde taşınmaya daha uygundur. Üst tarafta yer alan kulpları sayesinde, taşıyanın üzerine de bağlanabilmektedir. Çok değişik boyutlarda yapılmalarına karşılık bu kaplar, büyük ihtimalle günümüzde de bilinen örnekleri gibi, yolculuk sırasında, tek kişi ya da bir yük hayvanı tarafından, sıvı taşımakta kullanılmaktadır.

Bu dönemde sadece dar boyunlu kaplar değil, küresel karınlı ya da oval omuzlarında kulpları olan ve huni formundaki çömleklerde sıvıların ve içeceklerin konulmasında kullanılmaktadır. Özellikle de bira tüketimi zamanında kaplar kullanılmıştır. Hititliler, üstten mayalanan birayı, pişmiş topraktan kaplarda hazırlardı. Bira mayalandıktan sonra, yüzeyde, köpükle beraber saman ve birtakım çöp artıkları yüzdüğünden, biranın içilmesi sırasında, kabın içine daldırılan uçlarında

³² Karpe 2002, 503.

bir cins filtre olan kamışlar (içi boş bitki sapları) kullanılırdı. Bu kaplar, Erken Hitit Dönemi'nden beri kullanılmaktaydı. Boğazköy'de ortaya çıkarılmış bir evde, Orta Hitit Dönemi'ne ait olan ve kapasiteleri 19,7-36 litre arasında değişen bu kaplardan yirmi üç tane bulunmuştur. En ilginç özellikse, bu çömleklerin iç hacimlerinin 1,5 litrenin katlarına denk düşmesidir. Ayrıca çömleklerin yanında, 1,5 litrelik bir de ufak testi bulunmuştur. Büyük ihtimalle bu ufak testi, içki dağıtımında "ölçü kabı" olarak kullanılmıştır.

Hititler, biranın dışında, içerken kamış gerektirmeyen, diğer içki türlerini de tüketmişlerdir. Bunları içmede kullanılan en yaygın kap türü, yuvarlak dipli, yarı küresel taslardır. Oldukça ince yapılan bu tasların iç ve dış kısımları iyice düzeltilmiş, bazen de perdahlanmıştır. Çömlekçi hamurundan üretilen bu kapların, sıvıyı dışarı sızdırmaması başarılı bir şekilde düşünülmüş ve uygulanmıştır. Bulunan kap tipleri arasında kulplu fincanların azlığı, bu kap tipinin sıvı tüketiminde kullanılmadığı izlenimini vermektedir. Bu kaplar daha çok, kepçe ya da ölçü kabı olarak kullanılmış olmalıdır (Res. 22). Hitit çanak çömlekçiliğinde, içki taslarının dışında, çok sayıda farklı büyüklüklerde çanak türleri de bulunmaktadır. Bu tip çanaklar toplam kap kacak üretiminin yarısından fazlasını oluşturmuştur.

Kuşaklı'da rastlanan başka bir tür kap kacaksa, kaba hamurlu, kalın cidarlı, konik ya da şişkince karınlı, içten kalınlaştırılmış dudaklı ve halka kaideli kaselerdir. Tapınağın bodrum katında, aynı tip kaptan çok sayıda bulunmuştur. "...Bu kapların birçoğunun üzerine, fırınlamadan önce, ok benzeri bir hiyeroglif işaretinin kazındığı, dikkat çekmektedir. Bu işaret "Zi" sesine karşılık gelmekte ve "Ziti" yani "erkek" kelimesinin kısaltılmışı olarak algılanmaktadır. Diğer kapların pek çoğunun üzerine de, "Kral" işareti konmuştur. Hitit yazılı kaynaklarında, dini bayramlar için gerekli yiyeceğin, "Kral" ve "Kent Erkekleri" tarafından karşılanacağı belirtildiği ne göre, kapların üzerinde görülen her iki işareti de bu bağlamda değerlendirmek gerekecektir. Tören yazıtlarında, hangi tarafın neyi, hangi miktarda getireceği, listeler halinde, özenle sayılmıştır. Tarafların getirmekle yükümlü kılındığı nesnelere, hangisini getirip hangisini getirmediği, kapların üzerindeki ölçü işaretleriyle denetlenebilmekteydi. Bu açıdan bakıldığında, kapların üzerindeki

işaretlerin de, ne anlama geldiği daha iyi anlaşılmaktadır. Yine bu bağlamda, ortak iç hacimleri de, büyük olasılıkla belirli bir ölçü birimini yansıtmaktaydı³³.

Daha çok saklama amaçlı fakat yemek pişirmek içinde yapılmış bir başka kap türü daha vardır. Şekil yelpazesi geniş olduğundan dolayı gelişim süreci tam olarak bilinmemektedir. Bu kaplar için genel olarak söylenebilecek ağız destekleyen dudakların giderek kalınlaştığıdır. Bununla birlikte, bağımsız olarak şekillendirilen bir plakanın ağız kenarına yapıştırılıp dudak elde edilmeye çalışılmıştır. Büyük İmparatorluk Dönemi'nin sonlarına doğru, bu şekilde yapılmış kaplar, kalın yuvarlak ya da köşeli dudaklara sahip olmuş ve yaygınlaşmıştır.

Bir başka kap tipide, tahıl depolamak amacıyla yapılmış iri küplerdir. Bu küplerin yükseklikleri 1,90 metreye kadar çıkabilmektedir. Kapların dolum kapasiteleri, 1750 litreye ulaşmaktadır. Bu da, 5-6 kişinin, bir yıllık tahıl ihtiyacını saklayabileceği anlamını taşımaktadır. Bulunan bir tapınağın kilerinde, bu tür küplerden 200 kadarı gün ışığına çıkarılmıştır.

Bu dönemde yapılmış kap kacakların en ilginç olan örneklerinden biri de minyatür kaplardır. En yaygın şekilleri, testi ve kaselerdir. Bu minyatürlerin çocuk oyuncuğu olmadığı, adak kabı olarak kullanıldığı ele geçen tabletlerde yer almaktadır. Yerleşme alanlarında da çok sayıda bulunmaları, ev içi dini kutlamalarında kullanıldıklarını göstermektedir. Kabaca şekillendirilmiş olmaları, dikkat çekici özelliklerinden biridir. Küçük boyutlu olan örnekler, el yapımıdır. Çapları 4 ile 6 cm arasında değişmektedir. Bunlardan boyutça biraz daha büyük olan formlar ise çark yapımıdır. Özensizce yapılan bu kaplar, diplerindeki çamur artıkları yüzünden ayakta duramamaktadırlar.

Kol biçimli libasyon kapları da, İmparatorluk Dönemi'nde kullanılmış formlardandır. Bunlar, boru biçimli silindirik uzun gövdeli, bir uçları ya da dipleri (çoğunlukla halka dipli) kapalı, açık diğer uçları el biçiminde şekillendirilmiş kaplardır. Kol biçimli kaplar kült törenlerinde, içki adaklarında ve libasyonda kullanılmışlardır.

³³ Karpe 2002, 504.

Bu dönemde kullanılan özel bir testi biçimi de, çok uzun ve ince gövdeleri, dışa açılan kaide dipleriyle “Spindlebottles” (İğ biçimli testiler) olarak adlandırılan bir kap türüdür. Diğer kap biçimlerinden, açık renk ince hamurları ve kırmızı perdah yüzeyleriyle ayrılırlar. Biçim açısından, Orta Anadolu’ya yabancı bu kapların, ticaretle geldikleri tahmin edilmektedir. “...Boğazköy ve Maşat Höyük gibi merkezlerde ele geçen örnekler, bu kapların Hititler tarafından benimsenerek, yerli atölyelerde de üretildiğini göstermiştir”³⁴. Büyük ihtimalle, uzun yol ticaretinde, hoş kokulu ve değerli yağların taşınmasında kullanılıp, Orta Anadolu’ya ulaşımlardır. Kuşaklı-Sarissa’da bulunan tapıntaki bir banyo küveti içinde ele geçen bu türden bir örnek, kabın içinde bir koku ya da vücut yağı bulunması gerektiğini düşündürmektedir (Res. 23).

Hitit İmparatorluk Dönemi’nde çekirdek Hitit Bölgesi’nde Hattuşa, Alacahöyük, Maşat Höyük, Ortaköy ve Kuşaklı gibi merkezlerde üretilip kullanılan, çanak çömlek biçimlerinin çok zaman geçmeden, Hititlerin siyasi etkisi altındaki komşu bölgelere de ulaştığı ve moda olduğu ortaya çıkmıştır. Hititlerin, güney komşuları ile süregelen ilişkilerinin somut arkeolojik belgeleri olan Megiddo Plak’ı, Ugarit heykelcikleri ve bazı damga mühürlerle kıyaslandığında, kimi Filistin yerleşmelerinde saptanan Hitit türü çanak çömlek, daha az dikkati çekmiştir. İmparatorluk yıkıldıktan sonra, yüzyıllar süren Hitit çömlekçilerinin dolayısıyla çömlekçiliğinin yeni yaşam şekillerine uyum sağlamak zorunda kaldığı görülür. Ancak farklı kültürlere sahip uygarlıkların zaman içerisinde var olmasıyla geleneksel Hitit çömlekçiliği de bir süre sonra unutulmuştur.

³⁴ Umurtak 2004, 49.

4. HİTİT SERAMİKLERİNİN KULLANIM AMAÇLARINA GÖRE SINIFLANDIRILMASI

Hitit seramikleri kullanım amaçlarına göre iki gruba ayrılmaktadır. Bunları tek tek ele almalıyız. Çünkü günlük kullanım kapları belli bir zaman sonra mezar hediyesi olarak ta bırakıldığından dolayı sınıflandırma kapların formuna, şekline ve büyüklüğüne göre şekillendirilmiştir.

4.1. GÜNLÜK KULLANIM KAPLARI

4.1.1. ÇANAKLAR

“Açık ve yuvarlak ağızlı, günlük hayatta kullanılan basit kaplardır. Hitit seramik repertuarında çok yaygın olarak karşımıza çıkan bu kaplar, birbirine çok yakın şekil özelliklerine sahiptir³⁵. Bütün dönemlerde kullanılan ve formunda pek fazla değişiklik göstermeyen bir kap tipidir. Kulpsuz çanakların bir kısmı çömlekçi tornasında bir kısmı da elde yapılmıştır. Bunun sonucunda ise elde yapılan örnekler genelde kalın bir et kalınlığına ulaşmıştır.

Astarlı ve perdahlı örneklerin çoğunluğunu oluşturan çanaklar ufak boylu yayvan gövdeli ve omuzlarının belirlenmiş olmasıyla dikkat çekmektedir.

“Kulplu çanakların hepsine perdah tekniğinin uygulandığını görüyoruz. Kulplu çanakların pek çoğu yuvarlak diptir. Bu çanakların omuzları üstünde çoğunlukla çift yatay kulplar bulunmaktadır. Kulplu çanaklar genellikle kalın cidarlıdır. İri boylu çanakların bazılarında dört kulp bulunmaktadır. Kulplu çanakların çoğu kahverengi, az bir kısmı da boz hamurludur. Üzerlerine kahverengi boz devetüyü renkte astar uygulanmış bazılarının ise alt kısımları hamurun renginde bırakılmıştır”³⁶.

³⁵ Kulakoğlu 1997, 22.

³⁶ Yıldız 2001, 45.

4.1.2. FİNCANLAR VE MAŞRAPALAR

Fincanlar dışa çekik yuvarlak kenarlı, silindirik gövdeli, sivrice dipli ve yaklaşık 10 cm boyundaki küçük kaplardır. Açık kahverengi hamurlu, beyaz-bej renkte astarlı ve perdahlıdır. Eski Hitit Krallık Çağına ait bu fincanlar, şekil bakımından çeşitlilik göstermezler (Res. 24). İnandıktepe’de bulunan boz astarlı ve perdahlı, dıştan kalınlaştırılmış ağız kenarlı, keskin karınlı, halka dipli ve tek dikey kulplu maşrapa, farklı süsleme tekniğiyle yapılmış bir örnektir. Keskin kesimleri bir sıra halinde yuvarlak düğmelerle süslüdür. Tahsin Özgüç’e göre Kaniş-Karum’da bu teknikte süslenmiş küçük ve büyük boy kapların sayısı oldukça fazladır³⁷.

Hititlerin seramik formları arasında kullanmış oldukları fincanlar imparatorluk döneminde yeni stilleriyle karşımıza çıkmaktadır. “...Bu dönemin yeni formu silindirik gövdeli, yüksek, yumurta dipli, tek kulplu fincanlardır”³⁸.

Fincan ve maşrapalar Assur Ticaret Kolonileri Çağından, Hitit İmparatorluk Çağına kadar sevilerek kullanım görmüş seramik formlarıdır.

4.1.3. VAZOLAR

Vazoların kült törenlerinde kullanıldığı gibi günlük hayatta sıvı saklama kapları olarak da kullanıldığını düşünebiliriz. Vazolar gövde formu bakımından farklılıklar gösterirler. Ağız biçimleri yuvarlak olup kulplu ve kulpsuz olarak ayrılabilirler. Boyları 25-30 cm civarındadır. Yuvarlak ağızlı, gövde genişliğine oranla uzun boylu, düz veya sivri dipli kulpsuz vazolar bulunmaktadır.

“İnandıktepe’de bulunan bu tür vazolar uzun ve geniş boyunlu, keskin karından itibaren hafifçe dışbükey olarak küçük düz dibe daralan gövdelidir (Res. 25). Karın keskinliği dibe yakındır. Bu vazo kahverengi perdahlı ve astarlıdır. Bu vazo tipine Tahsin Özgüç’ün belirttiği gibi Orta Anadolu’da çok ender

³⁷ Kulakoğlu 1997, 33.

³⁸ Darga 1992, 212.

rastlanmaktadır³⁹. Dip kısmına doğru daralan, uzun gövdeli, yuvarlak ağızlı, dışa dönük boyunlu kulpsuz vazolar da vardır. Yükseklikleri yaklaşık 20 cm civarındadır.

Az kullanılmış bir seramik formudur. Sadece Osmaniye’de ölü hediyesi olarak kullanılmış üç vazo bu grubu oluşturur⁴⁰.

Kulplu vazolar sahip oldukları kulp sayısına göre, gövde biçimine boyutuna ya da kapaklı olup olmamasına bakılarak adlandırılabilir. Kulplu vazolarda yuvarlak ağızlı ve yuvarlak gövdelidirler.

“...Ortalama 25 cm yüksekliğe sahiptirler. Ağız kenarının içinde kapak yerine sahip olması bakımından diğerlerinden farklıdır. Bu vazo, aynı zamanda iyi işlenmiş hamuru ve sarımsı beyaz astarı ve parlak perdahı ile bu tip içindeki en kaliteli vazodur. Bu vazoların dibine düzensiz bir haç çizilmiştir”⁴¹. Dışa çekik ağız kenarlı, geniş ve uzun boyunlu, yuvarlak karınlı, halka dipli ve omuzlarında karşılıklı iki dikey kulpu bulunan halka dipli vazolardır. Ortalama 20 cm yüksekliğindeki bu vazolar, kahverengi hamurlu, açık kahverengi veya kırmızı astarlı ve perdahlıdır. Yuvarlak kesitli karşılıklı iki dikey kulp, omuza karşılıklı olarak bağlanmıştır⁴².

4.1.4. TENCERELER

Gövde formu bakımından küresel olan bu kullanım kaplarının ağızları yuvarlak, dip kısımları yuvarlak ve omuzlarında karşılıklı iki kulpu bulunmaktadır. Mutfakta kullanılmış bu kapların boyları 17-30 cm arasında değişmektedir. Genelde basit ağız kenarlı olan bu kaplarda, hafif dışa dönük ağız kenarlı örnekler de vardır (Res. 26). Boğazköy Aşağı şehirde bulunmuş olan bir tencere, hamuru renginde bırakılmış, geniş ağızlı, dışa çekik dudaklı ve geniş boynu dört adet yatay yivle bezenmiş olup, çift kulplu olup olmadığı belirgin değildir. Ancak, şekil özellikleri bakımından bu tipteki çift kulplu kapların bir alt tipi olarak düşünülebilir⁴³.

³⁹ Kulakoğlu 1997, 38.

⁴⁰ Kulakoğlu 1997, 38.

⁴¹ Kulakoğlu 1997, 38.

⁴² Kulakoğlu 1997, 39.

⁴³ Kulakoğlu 1997, 41.

4.1.5. YUVARLAK AĞIZLI TESTİLER

Yuvarlak ağızlı testiler farklı detay özellikleri gösteren çeşitli tiplere ayrılabilirler. Bunların boyun ve gövdeleri yivlerle bezenmiş olanlarının üzerlerinde yuvarlak düğme biçimli bezek bulunmaktadır⁴⁴.

Dip kısımları küçük ve düz, kalın ve kısa boyunlu testilerde vardır. Boyun dibi ile karın genişliklerinin üst kısmında yer alan yiv sıraları ile özellik gösterirler (Resim 27). Ağız kenarları dıştan kalınlaştırılmıştır. Hamurları kabaca işlenmiş olup nemliken düzeltilmişlerdir⁴⁵.

4.1.6. YONCA AĞIZLI TESTİLER

Bu tip testilerin ağızları yonca yaprağı formunda olup iki, üç veya dört yapraklı olanları da vardır. Gövde kısmına tek kulpla bağlanırlar (Resim 28).

Bu kapların boyları küçüktür. Ortalama yükseklikleri 10-20 cm arasında değişmektedir. Detay özelliklerine göre yan tiplere de ayrılmaktadırlar.

4.1.7. İBRİKLER

Kapalı ve yuvarlak ağızlı, yüksekçe boyunlu, genellikle yarı küresel üst gövdeden pedestal kaideye doğru içbükey olarak daralan gövdeli, omzunu karın keskinliğinin hemen üstüne bağlayan tek dikey kulplu ve kulpunun karşısında yer alan boru biçimli akıtacağı gaga şeklinde sonuçlanan kaplar, bu tipin esas özelliğini oluşturur⁴⁶ (Resim 29).

⁴⁴ Yıldız 2001, 40.

⁴⁵ Emre 1978, 29.

⁴⁶ Kulakoğlu 1997, 63.

4.1.8. MATARA BİÇİMLİ KAPLAR

Mataralar sıvı taşıma kaplarıdır ve arkeoloji literatüründe “...küre, basık küre veya mercimek şeklinde gövdeli, silindir boyunlu, bir-üç arasında değişen sayıda kulplu, kaide veya destekli dip formu göstermeyen formlar”⁴⁷ olarak tanımlanmaktadır.

Mataraların en belirgin özelliği gövdelerinin iki ayrı çanak biçimli kabın birleştirilmesi ile oluşturulmasıdır (Resim 30). Oluşturulan bu gövdeye boyun ve kulp eklenir. “... M.Ö. III. Bin de Troia’da, Karataş-Semayük’te, Yortan’da, Beycesultan’da ve Gedikli’de bulunan ucu düz kesik gagalı mataralar ve M.Ö. II. Bin de Alishar ve Kültepe’de bulunan, gaga ağızlı iki matara dışında, Anadolu’da ki mataraların hepsi yuvarlak ağızlıdır. Ağız kenarları basit veya dıştan kalınlaştırılmıştır. Pişmiş topraktan yapılmış matara biçimli kapların, başka bir malzemedenden, muhtemelen madeni matara örneklerinden geliştirilmiş olabileceği düşünülmektedir. Mataraların destek dipsiz yapılmış olmalarıyla, bu kapların, su gibi gündelik sıvılardan ziyade, özel veya ticari sıvıların, sırtta veya bir yere bağlanarak taşınmasında kullanılmış oldukları varsayılabilir⁴⁸.”

4.1.9. ÇAYDANLIKLAR

Boyunlu veya boyunsuz, basık gövdeli, karınlı, kulplu ve akıtacağı olan kaplardır. Hitit formlarına karakteristik bir özellik kazandıran gaga biçimli akıtacak, çaydanlıklara da uygulanmıştır. “...Formlarıyla özellik gösteren bir başka çaydanlık tipi de Yanarlar’da bulunmuştur. Sepet kulplu çaydanlığın gövdesi üzerinde omurgası vardır (Resim 31). Ağız kenarının iki tarafına üstten bağlanan sepet kulpunun hizasında akıtacağı olan çaydanlıklar Eski Tunç Çağından itibaren, Asur Ticaret Kolonileri ve Eski Hitit Krallık Çağı üstünden Hitit İmparatorluk Çağının sonuna kadar kullanılmışlardır⁴⁹.”

⁴⁷ Bilgi 1982, 3.

⁴⁸ Kulakoğlu 1997, 69.

⁴⁹ Kulakoğlu 1997, 61.

Bir başka Hitit merkezlerinden Maşat Höyük'te bulunmuş olan çaydanlıkların çoğu kırmızı, azı kahverengi, devetüyü astarlı, perdahlı, oval gövdeli, keskince karınlı çoğu düz, azı halka dipli, gövdelerinin yukarı bölümü astarlı, alt yarısı hamurunun rengindedir. Ağız kenarları dışarı taşkın, omuzu gövdeye bağlayan kulplarının kesiti oval, emzikleri kalın ve kısadır⁵⁰

4.1.10. KANTHAROSLAR

Kantharos olarak isimlendirilen kapların en belirleyici özelliği geniş ağızlarının dört yapraklı yonca biçiminde olmalarıdır. Yapraklardan ikisine karşılıklı olarak bağlanan iki dik kulpu bulunmaktadır (Resim 32).

4.1.11. KÜPLER

Küpleri çömleklerden ayıran özellik boylarının büyüklüğüdür. Küpler, katı ve sıvı maddeleri depolamada kullanılırlar. Erzak küpleri ve mezar küpleri olarak iki grupta incelenebilir. Küplerin kapaklı olanları da vardır. İnandıktepe'de bulunan ve ölçüleri ile gövdeleri birbirinden farklı olan küplerin erzak saklamada kullanıldığı bilinmektedir. "Mabet deposunda ve öteki odalardan bulunmuş olan büyük zahire küplerinin şekilleri birbirinin aynıdır. Yalnız en büyüğü kısa silindir boyunludur. İkisinin omuz ve karınları üstünde geniş takviye şeritleri vardır. Bir tanesinin omuzu üstünde üçgen şeklinde tutulabilecek kalınlıkta kulp vardır⁵¹". Boğazköy ve Alacahöyükte bu tip küplerin benzerleri de bulunmuştur. Hitit şehri olan Ortaköy-Şapinuwada bir metre ile iki metre yükseklikte 40'a yakın küp bulunmuştur. "...Genelde kulpları yoktur. Bazı örneklerde ise karın-omuz arasında dik duran küçük üçgen kulplara rastlanılmıştır. Omuz üzerinde, karında ve dibe doğru üç veya dört sıra halinde 4 cm'lik takviye kuşakları ile omuz-boyun arasında tek merkezli dairelerden oluşan 6-7 cm çapında bir simge gözlenmektedir. Küpler, çoğunlukla

⁵⁰ Özgüç 1982, 34.

⁵¹ Özgüç 1988, 67.

sivri elipsi ve yumurta gövdeli olmakla beraber, düz elipsi ve yumurta gövdeli örneklerde mevcuttur⁵² (Res. 33).

Mezar küpleri üç gruba ayrılabilirler. En iyi örnekleri Afyon, Yanarlar, Seydişehir mezarlığında bulunmuştur. “...Bu küplerin;

I. gruba girenler, diplerinin gövdeye oranla çok ufak ve düz oluşlarıyla özellik gösterirler. Bu dipler gövdeye çok belirgin içbükey hatlarla bağlanmıştır.

II. gruba giren küpler, yumurta gövdeli oluşlarıyla diğer gruplardan ayrılır (Res. 34).

III. grubu oluşturan örnek, küp şeklinde olmayıp, dört dik kulplu iri bir vazo şeklindedir⁵³.

4.1.12. BANYO KABI

Dikdörtgen gövdeli, dip kısmı yuvarlatılmış, ağız kenarı kalınlaştırılmış, yan yüzeylerinde ikişer kulpu olan kaplardır. İçerisinde oturmak için yapılmış bir bank yer alır. İnandiktepe Mabedinde örnek bulunmuştur. Ayrıca günümüz küvetine çok benzeyen başka bir örnek de, Konya Karahöyük’te bulunmuştur (Res. 35).

4.1.13. ŞİŞELER

İnce uzun boyunlu, silindirik gövdeli, sıvıların saklanması için uygun, yuvarlak ağızlı kaplardır. Maşat Höyük “...saray depolarında en çok stok edilmiş kaplardan biri uzun boyunlu, uzun yumurta gövdeli ve sivri dipli şişelerdir. Hepsinin kalınlaştırılmış ağız kenarları dışarı taşkındır. Yuvarlak kesitli kulpları boynu omuza bağlar⁵⁴”. Şişelerin çoğunun dış yüzeyleri hamurunun renginde olup, içlerinde astarlı olanlarda bulunmaktadır (Res. 36).

⁵² Süel 1998, 42.

⁵³ Emre 1978, 17.

⁵⁴ Özgüç 1982, 25.

4.1.14. MALTIZ

Maltızın anlamı ayaklı ve taşınır ocaktır. Tahsin Özgüç, maltızları; ocak maltızları ve mangal maltızları olarak incelemiştir. Kaba görünüşlü ve kalın cidarlıdır. Bu nedenle ağırdır. Alt kısımları düzdür. Omuz kısımlarında simetrik iki kulp bulunmaktadır. Ocak maltızlarına her Hitit mutfağında rastlanmak olasıdır. Maşat Höyük'te bulunan seramikler arasında mangal maltızlarda yer alır. “...Gövdeleri dört satırlı köşeleri keskin ve dik dip kısımları açık ve yuvarlak ağızlıdır. Karşıt iki geniş sathında üst üste yapılmış ikişer hava deliği görülür. İki dar satırlı birinde ve dik kulpun üst ucunun iki yanında diğerlerinden daha küçük iki hava deliği daha vardır. Diğer dar yüzlerinde hava deliği veya kulp yoktur”⁵⁵.

4.1.15. KÜNKLER

Künklerin yapım amaçları, temiz suyu getirip atık suları uzaklaştırmaktır. Yapıların hemen dışında, konik ve iç içe geçirilmiş pişmiş toprak künkler sıralanır. Künklerin geniş bitimlerine yakın, oval açıklıklar dikkat çeker. Buradaki açıklıklar taş ya da çanak parçalarıyla kapatılır. Bu açıklıklar birbirlerine eklenen künklerin ek yerlerinin içten yalıtılmasını sağlamakta, ayrıca zamanla tıkanan künkler bu deliklerden temizlenmektedir (Res. 37).

4.2. ADAK VE LİBASYON KAPLARI

4.2.1. HAYVAN BİÇİMLİ KAPLAR (RYTON)

Hitit çömlek atölyelerinde ilk çağlardan beri bilinen hayvan biçimli kaplar üretilmeye devam etmiştir.

Eski Anadolu'da Hititlerden önce ve Hitit devrinde dinde zoomorf düşüncenin maddesel ürünü olan hayvan biçimli kapların (Ryton) ilk yapımı Koloni devrinde, pişmiş toprak figürlerin yapımı ise Erken Tunç Çağında başlar. Daha

⁵⁵ Özgüç 1982, 38.

sonraları Hititler devrinde antropomorf düşünceye geçildikten sonra da zoomorf düşünce ürünleri antropomorf düşünce yanında görülmeye devam eder⁵⁶.

Çeşitli hayvan türleri şeklinde yapılmış olan kaplar, günlük kullanım seramikleri dışında yer alan adak kapları hakkında birçok bilgi vermektedir. Hitit seramiğinin önemli bir bölümünü oluşturan bu kaplar, adak törenlerinde kullanılmak için yapılan kaplardır. Dönem insanı bu tip kapları evlerinin en güzel yerlerinde saklamış, korumuş ve tapınma törenlerinde kullanmıştır.

Ryton kısaca törensel içki kabı olarak tanımlanabilir. Yunanca da boynuz ya da hayvan biçimli kaplara verilen addır. Hititçede “Bibru” olarak geçer. Çeşitli tipleri olan rytonların ortak özelliği bir doldurma bir de boşaltma amaçlı olmak üzere iki ağızlı açıklığının bulunmasıdır⁵⁷.

“Kil içki kapları dört ayağı üzerinde duranlar ve tüneyenler, hayvan, kartal başı şeklinde olanlar ve yatanlar olmak üzere üç gruba ayrılırlar.

Eski dönemde boya nakışlı veya kırmızı astarlı aslan şeklindeki içki kapları dört ayağı üzerinde duran pozdadır (Res. 38). Bunlar çağın ilk evresinde kullanılmışlardır. İçki, hayvanın sırtındaki emzikten doldurulur ve ağızından boşaltılır. Ağız açık, dil dışarı sarkıktır. Başları canlı, gövde ve bacakları organik yapılarından çok farklı, cansız, etkisizdir.

Kırmızı astarlı aslan başı, kulpuyla silindir şeklindeki gövdeye bağlıdır (Res. 39). Aslanın ağızı kapalı, üslubu eski evre aslanlarının üslubundan farklıdır. Bunlar ön bacakları üzerine yatmış Hitit çağı ritonlarının, henüz, bacakları gösterilmemiş olan, ilk örneklerini temsil etmektedir”⁵⁸.

Hitit metinlerinde kral ve kraliçe içkilerini tanrı Zababa onuruna ayakta duran aslan ritonundan içtikleri bildirilmektedir. Aslanlarla, boya bezemeli antiloplar (Res. 40) birlikte bulunmuştur. Dört ayağı üzerine yatan antilop buluntusu azdır. Ayakta duran veya yatan domuz biçimli kapların yanında, domuz başı şeklinde olan kaplar

⁵⁶ Ertem 1988, 13.

⁵⁷ Ökse 1993, 62.

⁵⁸ Özgüç 2002, 448.

da bulunmuştur (Res. 41). Bu tip kaplarla tanrıya içki sunulmamış, tanrı onuruna içki içilmiştir.

Boğa başı şeklinde yapılmış içki kapları da bu dönemde kullanılmıştır. Bunlar bir arada çift olarak bulunmuşlardır. Başları yularlıdır (Res. 42, 43).

Kartal ritonları, dik duran kartal ve kartal başı şeklinde olarak ikiye ayrılabilir. (Res. 44, 45) Hitit dininde kutsal olan kartal figürünü, tanrılardan bazıları ellerinde tutarlar. Ancak Hititlerle ilgili metinlerin hiçbirinde kartalın hangi tanrının kutsal kuşu olduğu belirtilmemektedir.

Kısa bacaklı, iri keklük biçimli içki kapları da bu çağın karakteristik hayvan figürlerindedir (Res. 46). Gövdeleri siluet kuşlar ve geometrik motiflerle süslenmiştir. İçki keklüğün sırtında yer alan emzikten doldurulur, ağızdan kısmından ise boşaltılır.

Tavşan başı biçimli içki kapları da daima çift olarak bulunan kap formlarındandır (Res. 47).

Kültepe’de bulunan bir başka hayvan biçimli kap formu ise, salyangoz biçimli içki kabıdır (Res. 48). Bu kap her zaman aslan, antilop ve çizmelerle birlikte bulunmuştur. Salyangoz formlu içki kabı çağın ilk evresinden sonra kullanılmamıştır.

Boğazköy’de bulunmuş olan çift boyunlu, çift başlı ördeklerde farklı bir türü oluştururlar. Geniş gagalı olan baş kısmında gözler kabartma olarak yapılmış, sırtlarında ise büyük bir halka tutamak yer almaktadır. (Res. 49).

4.2.2. ÇIZME BİÇİMLİ KAPLAR

Tipoloji olarak Hitit İmparatorluk Çağı kaya kabartmalarında görülen tanrılara ait çizme motifinin birebir benzer şeklinde yapılmış içki kaplarıdır. Çift olarak bulunan pişmiş topraktan yapılmış çizme şeklindeki içki kapları (Res. 50) çağın ilk evresinde polikrom, son evresinde monokromdur.

4.2.3. HEYKELLİ FİNCAN

Eskiyapar'da bulunmuştur. Fincanın içinde; ekmek ve libasyon testisi duran sunağın karşısında, tahtında oturan ve göğüslerini sunan tanrıça yer almaktadır. Bu seramik parça, küçük bir tapınak modelinin içini yansıtmaktadır (Res. 51). “Bu fincanın ritüel de kullanıldığı...”⁵⁹ yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılmıştır.

4.2.4. GAGA AĞIZLI TESTİLER

Hitit seramiğinde en çok beğenilen ve en çok forma sahip olan kap formu gaga ağızlı testilerdir. Kült objeleri içerisinde en güzel örneklerle sahip olan kap formudur. Bu testilerde boyun, gövde, kaide ve kulplarda çeşitlemeler fazla kullanılmış olmakla beraber, emziklerinin gaga biçimi ortak özellikleridir (Res. 52).

“Kültepe’de bulunan II. Bin kaplarından M.Ö. III. Bin kap şekillerine bağlanan formlar arasında, gaga ağızlı testilerinde bulunduğu belirtilmiştir. Bu testiler, Batı Anadolu’da Troia, Thermi ve Kumtepe Medeniyetlerinde görülmeye başlamıştır. Yortan’da yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Alacahöyük mezarlarındaki altın-gümüştan yapılmış testilerden başka pişmiş topraktan yapılmış ve şekilleri bakımından Hititlerinkine benzeyen gaga ağızlı testiler bulunmuştur. Gaga ağızlı testi tipinin, III. Alishar medeniyetinde tanındığı da bilinmektedir. Çömlekçi çarkının keşfi ile seramik sanatında kaydedilen gelişme sonucunda, gaga ağızlı testiler, M.Ö. II. Binde, Orta Anadolu seramik repertuarındaki gelişkin örnekleri ile karşımıza çıkar”⁶⁰.

Günlük işlerde kullanılmayan bu kaplar, dinsel törenlerde tanrılara içki sunmak (libasyon) için kullanılmıştır.

⁵⁹ Özgüç 1988, 49.

⁶⁰ Kulakoğlu 1997, 48.

4.2.5. FİGÜRİN HEYKELCİKLER

Seramikten yapılan küçük heykelcikler figürün adıyla adlandırılmaktadır. Bu formda insan ya da hayvan şeklinde olan kaplar bulunmaktadır.

“...Anadolu’da M.Ö. 5500 yıllarında görülmeye başlar...”⁶¹. Neolitik dönemde bereket kültürü oluşmuş ve kadının görüntüsü abartılarak şekillendirilmiştir. Figürinlerde, büyük göğüs ve kalçalarıyla şekillendirilen kadın bereketi, doğurganlığı ve yaratıcılığı simgelemiştir. Figürinler, Hitit döneminden daha önceki dönemlere oranla sayıca az bulunmuştur. Bunun nedeni olarak bu heykelciklerin madenden yapılmış olmaları düşünülebilir.

4.2.6. GÖVDESİ BORU, KOL BİÇİMLİ LİBASYON KABI

Dinsel törenlerde içki sunulmak için yapılmış kült törenlerinde kullanılmış oldukları düşünülen libasyon kaplarıdır. Hitit yerleşim yerlerinde başka örnekleri de bulunan kabın iki örneği de Maşat Höyük’te bulunmuştur. Kabın gövde bölümü boru biçimli olup bir tarafında beş parmağı gösterilen bir el bulunmaktadır. Avucunda da fincan yer almaktadır.

“...Bulunan formların her ikisi de elden başlayarak yukarıya doğru kalınlaşmaktadır. İnce ve kalın kısmını birbirinden üç deri yiv ayırmaktadır. Her iki libasyon kabının da aynı boyda olduğu anlaşılmaktadır...”⁶². Boğazköy’de bulunan bir örneğin avucu içindeki fincanın orta kısmı deliktir.

4.2.7. GAGASI BOĞA BAŞI BİÇİMLİ TESTİ

Hititler döneminde, kült törenlerinin vazgeçilmez bir ögesi ve Hititlerin kutsal hayvanı olan boğalar seramik kap formlarında da karşımıza çıkmaktadır. Bu tip kap formlarında testilerin gaga kısımları boğa başı şeklinde yapılmıştır (Res. 53). Genellikle ikili olarak yapılmış olan boğa başları testinin ağız kısmında birbirlerine

⁶¹ Mellart 1988, 11.

⁶² Özgüç 1982, 31.

ahşap kazıklarla tutturulmuştur. Orta Anadolu’da gagaları boğa başı şeklindeki büyük testiler ilk olarak Kaniş’te ve Hammurabi ile çağdaş dönemde kullanılmışlardır.

Bulunan bazı testiler “...bu tipin Eski Hitit Çağında da kullanıldığını ispat etmektedir. Bu, Assur Ticaret Kolonileri Çağı’nın Seramik sanatını, Eski Hitit Çağı sanatına bağlayan canlı örneklerden biridir...”⁶³.

4.2.8. GÖVDESİ HALKA BİÇİMLİ KAPLAR

Yuvarlak gövdeli, içi boş boru şeklinde ve boyunlu kaplardır (Res. 54). Eski Hitit Krallık Çağı’nda, ağız kenarını omuza bağlayan ve yüksek kaideli olarak görünürler. Hazneleri çok küçüktür. Değerli veya kutsal sıvılar için kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Fonksiyonları tam olarak belli değildir. Günlük kullanıma uygun değildir. Bu kapların dini amaçlarla kullanıldığı bu nedenle belirgindir.

“...Gövdesi halka biçimli kaplar, dikey ve yatay olarak kullanılmak üzere yapılmış iki tipte karşımıza çıkmaktadır. Bugüne kadar bilinen en eski gövdesi halka biçimli kap olan Kuruçay kabı, halka biçimli gövdesinin yan tarafına 45 derece açı ile bağlanmış akıtacağı ile muhtemelen yatay tipi temsil etmektedir. Tell Qannas’ın Kalkolitik Çağ tabakalarında bulunan gövdesi halka biçimli kap, bu tür kaplar içindeki en erken ilk duran örneği temsil etmektedir. Eski Tunç Çağında da, Troia ve Ege/Kıbrıs bölgelerinde bulunan gövdesi halka biçimli kapların gösterdiği gibi, Eski Tunç Çağı boyunca yatay kaplar moda olmuştur. Gövdesi halka biçimli dikey kaplar, Anadolu’da, II. Binin ilk yarısında görülmeye başlar. Tell Qannas kabı ile Anadolu örnekleri arasında organik bir bağ kurulamamaktadır”⁶⁴.

⁶³ Özgüç 1988, 11.

⁶⁴ Kulakoğlu 1997, 78.

4.2.9. SUNAKLAR

Yüksek bir kaide üzerine oturtulmuş, derin ve geniş bir çanakta oluşan yüksek ayaklı kaplardır (Res. 55). Çanağın oturduğu silindirik ayak, yere basan kısmına doğru genişlemektedir. Yükseklikleri 34 cm'den 75 cm'ye kadar değişmektedir. Kahverengi hamurlu, kırmızı-kahverengi astarlı ve perdahlıdır. İnandıktepe Mabedi'ndeki diğer seramikler gibi yanmış ve islidirler.

“...T. Özgüç'e göre, İnandıktepe Mabedinde bulunan bu sunakların, isli olmalarının nedenini, yalnızca içinde buldukları bina ile birlikte yanmış olmalarında aramamak gerekir. Bunlar günlük işlerde kullanılmayan, mabetlerde kullanılan kült eşyaları olmalıdır. Özgüç'ün de açıkladığı gibi, yerli silindir mühür baskıları, bunların kültte buhurdanlık olarak kullanıldıklarını da ispat etmektedir. Bu tip sunaklar, Anadolu'da uzun bir geçmişi olan meyveliklerden geliştirilmişlerdir. Kültepe'de II. kattan itibaren görülen pişmiş toprak meyveliklerin, yerli Anadolu geleneğini devam ettirdiği, T. Özgüç tarafından belirtilmiştir. Ayrıca Maşat Höyük'te Saray'da III. katta bulunmuş olan iki parça da, bu gruba ait olmalıdır. Bunlar, bu sunakların kullanımının, 15. yy.ın sonuna kadar sürdüğünü belgelendirmektedir”⁶⁵.

4.2.10. KABARTMALI VAZOLAR

Kabartmalı Hitit vazoları Hititlerin libasyon kapları içinde önemli bir yer oluşturmaktadır. Bu tür vazolar 2 ana merkezde bulunan kapların incelenmesiyle netlik kazanmaktadır. Bu ana merkezlerden ilki Bitik Höyüğünde rastlantı sonucu bulunan Bitik Vazosudur. Bitik vazosu, “Bitik Höyüğünden köylüler tarafından çıkarılmış olan, insan kabartmalı iri bir küpün parçaları” ile oluşmaktadır⁶⁶. Profesör Remzi Oğuz Arık vazo parçalarının höyüğün kerpiçlik olarak kullanılan ve bu yüzden tahrip edilen kuzey yamacından çıkarıldığını tespit etmiştir⁶⁷. Vazonun esasında tam olmadığı, eskiden kırıldığı ve parçalandıktan sonra atıldığı tespit edilmiştir. Anadolu Medeniyetler Müzesinde, Büyük Salonda sergilenmekte olan

⁶⁵ Kulakoğlu 1997, 81.

⁶⁶ Arık 1944, 342.

⁶⁷ Arık 1944, 342, 351.

vazo, muhtelif parçalarının birleştirilmesiyle meydana gelmiş, bir büyük, üç küçük parçadan ibarettir. Üç küçük parça, aralarındaki kısımlar eksik olduğundan dolayı, büyük parçaya yapıştırılamamıştır.

Vazonun hamuruna çok ince kum taneleri karıştırılmıştır. İçi düz ve soluk kırmızı renkte olup, çark izleri belirgin bir şekilde görülmektedir.

Vazo ele geçen parçalara göre, silindir boyunlu, geniş ağızlı, dibine doğru daralan yumurta gövdeli ve dört şerit kulpludur (Çiz. 1). Gövdeye dik olarak yapıştırılan kulplar, omuzu, karnın en geniş kısmı altına bağlamaktadır. Dışarı taşkın ağız kenarını, Koloni devrinde çok sevilen vazolara göre tamamlamak kolaydır⁶⁸. V. D. Osten'in tarif ettiği kabartmalı Alışar parçalarının şekilleri de, esas itibariyle, örnekten farklı değildir⁶⁹.

Vazo, yukarıdan ikincisi üçlü olmak üzere, altı kabartma şeritle, beş kısma bölünmüştür. Bunlardan insan kabartmalarıyla doldurulan üçü daha geniş, boya ile nakışlanan ikisi daha dardır.

Kabartma halindeki bütün figürler vazounkinden ayrı, iyi elenmiş, daha ince çamurdan yapılmış ve ondan sonra vazounun kertiklenmiş cidarı üstüne yapıştırılmıştır. Bu nedenden çamurlar yumuşak iken yapıldığından parçaların birbirine, kolayca, kaynaması temin edilmiştir⁷⁰.

Bitik vazosundaki tasvirler ele alınacak olursa; birinci sahne vazounun boyun kısmına tasvir edilmiştir. Bu sahnenin konusunu; büyükçe bir kerpiç binanın, dış duvarlarının bir kısmı ile aynı binanın sağ yarısını oluşturan, balkonu altına gelen, önü açık bir kısmında karşı karşıya oturan iki figür ve onlara arkasını dönmüş durumda, sağa doğru yürüyen bir kadın oluşturmaktadır. Kompozisyonun sağında bulunan ve krem renkli uzun elbisesi topuklarına kadar inen kadının, ancak belden aşağısı korunmuştur. Alt kısmı düz, etekliğinin arkadaki yırtmacı, kırmızı kalın bir şerit halindedir. Kırmızıya astarlanmış ayakkabısının ucu yukarıya kıvrıktır.

⁶⁸ Özgüç 1948, 93, Lev. 42, 72; Özgüç 1949, 50 vd.

⁶⁹ OIP 1957, 111.

⁷⁰ Özgüç 1958, 342, 351.

Binanın, birer sütun tarzında görülen kerpiç örgüsünde kerpiçler, kolayca sayılabilecek şekilde, ince ve düzgün çizgilerle gösterilmiştir. Bütün bu örgü, daha kalın ve temel üstüne mevzu olması gereken, ufki bir ağaç yastığa basmaktadır⁷¹. Çerçevenin eni 7,4 cm yüksekliği 8,2 cm olup, kırmızı astarlı balkon kirişleri krem astarlı iki ağaç direğin üzerine çıkmaktadır. Kırmızı astarlı kirişe ait başlıklar da kertiklerle belirtilmiştir. Ortadaki kiriş başı, boşta durmaktadır. Oturan kişi bu kirişe dayandığından, onun cepheden görülmesine, engel olmaktadır.

Figürlerden, solda olan yani uzun boylu ve geniş omuzlu olanı erkek, sağda duran kısa boylu ise kadındır. Erkeğin bütün vücudunu, boynundan topuğuna kadar örten, tek parçadan ibaret, uzun elbisesi ve uzun saçları siyaha boyalıdır. Ensesi üzerinden şerit halinde inen saçı, tabureye kadar uzanmaktadır. Bütün figürlerde olduğu gibi yüzü ve eli kırmızı astarlıdır. Kadının, yalnız yüzünü ve ayaklarını açıkta bırakmak üzere, kulaklarını dahi örten uzun ve tek parça halindeki mantosu krem astarlıdır. İkisinin de uçları sivrice ve hafifçe yukarı kalkık ayakkabıları, zeminin renginde, yani kırmızıdır. Sağ kolunu ileri uzatan erkek, bileği kertikle belirtilmiş olan eliyle, karşısındaki kadının başörtüsünü açmakta ve sol elindeki tabağı ona vermektedir. Her ikisinin de baş ve gövdeleri profilden tasvir edilmiştir.

İkinci yani ortadaki sahnede ise Kurban-Hediye taşıyanlar, dini bir sahnenin olduğunu, hiç şüpheye meydan bırakmayacak şeklide, ispat etmektedir (Çiz. 1-2). Bu resim sahasının yüksekliği 13,5 cm.dir. Belli aralıklarla yapılan figürlerin boyu, alanı tamamen dolduracak yüksekliktedir. Altı insan kabartmasından iki tanesi tamdır (Res. 56). Üçüncüsünün dizlerinden aşağısı, dördüncüsünün baş ve yüzünün bir kısmı, (Res. 57) kulpun diğer tarafında kalan beşincinin, çok tahrip olmuş başı ve omzunda taşıdığı ucu kıvrık aleti; altıncısında da aynı şekildeki aleti ve kısmen de başı korunmuştur. Kabartma bir şerit üstünde sağa doğru yürüyen kabartmaların yüzleri, bacakları, elleri, taşıdıkları kaplar kırmızı astarlı; takma saçları, enselerini örten şerit halindeki saç örgüleri siyaha boyalıdır. Bunlar krem renkli, diz kapaklarının üst kısmına kadar inen kısa etekli, kuyruklu, yırtmaçlı ve kemersiz birer elbise giymişlerdir. Boynu güzelce örten elbisenin kuyruğu, diz kapağının alt kısmına kadar inmiştir. Bu elbise tipi, her tarafı kapalı, bir nevi gömlek şeklinde olup, bir hat halinde her iki bacağın üstünden geçmektedir. Hepsi sol bacakları

⁷¹ Özgüç 1950, 21 vd.

ileride, sağ bacakları geride olmak üzere, adım atmış durumda tasvir edilmişlerdir. Uçları yukarı kalkık krem astarlı ayakkabıları kahverengi boyalıdır. Dizler küçük bir kertikle, sol bacak adaleleri bir yivle ifade edilmiştir. İki tanesinin iri, yassı-madeni küpeleri, çok iyi görülmektedir. Yüzlerinin işleniş tekniği ve üslubu bütün figürlerde aynıdır.

En alttaki üçüncü sahnenin üst kısmından yalnız küçük bir parça korunmuştur. Burada 7 cm aralıkla, karşı-karşıya duran iki erkek kabartması görülür. Bunlar ileri uzatılmış ellerinde ve yüzleri hizasında kırmızı renkli, sivri uçlu birer hançer veya bıçak tutmaktadır. Siyaha boyalı saçlarının ön kısmı, şapka güneşliğini andıracak şekilde, hafifçe, yukarı kalkık bir çıkıntı halindedir ve figürler küpesizdir (Res. 56).

Kabartmaların oranları abartılmıştır. Sopa gibi dik bacakları uzun bir oran dahilinde, başları da, gövde ve bacaklarına oranla, daha yüksek kabartma şeklinde işlenmiştir. Tamamen veya kısmen görülebilen 14 kabartmanın, üslupları arasında kesin bir birlik mevcuttur. Hepsi bir sanatkarın elinden çıkmıştır. Kabartmaların hiçbirinde yüz ve bacaklar cepheden tasvir edilmemiştir.

İkinci sahnedeki kişilerin teşkil ettiği alay, dua ve kurban takdim etme sahnesini canlandırmaktadır. Burada ellerle ifade edilen dua jesti, Hitit Sanatı'nın tekrarlanan bir kompozisyonunu oluşturmaktadır. Bu sahnedeki iki kişinin sağ omuzlarında, uçları kıvrık birer alet taşımış olmaları, çok önemlidir. Hitit Tanrılarının uçları kıvrık lituus'ları, omuzlarında taşıdığı ve Sedat Alp'in de belirttiği gibi⁷², krallarınkine bakınca, değişik tipleri mümkündür. Kıvrık kısmın, tanrılardakinin aksine, yukarı baktığı ayırıcı bir unsur ise de, topuzlu olmalarının imkanı yoktur. Her ikisinin de çamurdan yapılmış olması, kıvrık kısımlarının bastona birleşmesine sebep olmuştur. Bu iki şahsın tanrılara hediyeler götürün, ibadet eden alaya rehberlik etmekte olan tanrıları veya kral ve kraliçeyi temsil edip etmediği hakkında kesin bir hükme varmak, mümkün değildir. Bu konuyla ilgili en önemli sorun, bu alayı oluşturan şahısların, hangi tanrıya, tanrılara dua ettiğinin ve kurban getirdiğinin tespitidir. Bu sorunu çözecek olan grup ise, vazunun en önemli kısmını oluşturan ve binanın balkonu altında oturan insan şeklindeki, iki varlıktır. Karşı

⁷² Alp 1946, 309 vd.

karşıya oturan, iki kişinin veya tanrının arasında bir masa veya bir altar bulunmadığına göre, bu sahnede bir kült yemeğinin veya kurban merasiminin tasvir olduğunu kabul etmeğe imkan yoktur⁷³. Ekrem Akurgal⁷⁴, haklı olarak, bu sahnenin “Hieros Gamos” tasvirini temsil ettiği kanaatindedir (Res. 58). Bununla beraber, sahnenin bu şekilde çağdaş benzerini bulmak ve karşılaştırmak mümkün değildir. Koloni Çağı ve onu takip eden dönemin silindir ve damga mühürlerinde bu sahnenin benzeri bulunmamaktadır.

Birinci sahnede, yani mabedin dışarıdakiler tarafından görülebilecek önü açık kısmında, tanrıların izdivacının yapıldığını, kabul etmek gerekmektedir. Hitit dininde kutsal evlenme özünde erkek Fırtına Tanrısı ile ana tanrıça arasındaki evliliği simgeler. E. Akurgal’a göre bu olay, Hititlerin erkek baş tanrısıyla, Hatti-Hurri ana tanrıçasının evliliğini simgelemektedir. Bu evlilikle birlikte Hatti-Hurri halkları Hitit egemenliği altına girmişler ve Hititlerden önce baş tanrı olan ana tanrıça evlenerek konumunu kocasına terketmiştir⁷⁵. Bu sahnede sembollere, yazı işaretlerine, tanrılara has serpuş ve silahlara rastlanılmamaktadır. Erkeğin saçı, küpesi diğer erkeklerinkinden farksızdır. Yalnız, siyah boyalı elbisesi ve ayakkabılarının rengi diğer kabartmalarinkinden ayrılır. Vazoda korunmuş başka kadın tasvirinin yokluğuna rağmen, aynı şey kadın kabartması için de söylenebilir. Uzun elbiseli, kemerli kadının belden yukarısının kırık oluşu (Çiz. 2) bu açıklamayı doğrulamamaktadır. İkinci sahnede kurban takdim edenleri, bir müzik ve dans sahnesi takip etmektedir. Bu sonuncu kısmında çalparasını çalan ellerindeki hançer veya bıçaklarla dans eden⁷⁶ üç şahıs korunmuştur. Burada evlilik sahnesi fikri etrafında gerçekleşen dini merasimin kişisel sahneleri düzenli bir sıra ile vazounun tüm dış hattı boyunca samimi bir şekilde gösterilmiştir.

Ekrem Akurgal, Geç Hitit kabartmalarındaki kadın elbiselerinin üstünde dururken mukaddes izdivaç sahnesindeki kadının giydiği elbisenin paralellere de işaret etmiştir⁷⁷. Erkeğin daha kalın, kumaştan yapıldığı anlaşılan uzun kollu,

⁷³ Bittel-Naumann 1941, 95.

⁷⁴ Akurgal 1949, 115.

⁷⁵ Akurgal 1949, 116.

⁷⁶ Akurgal 1949, 32.

⁷⁷ Akurgal 1949, 32 vd. “İtiraf edeyim ki, ben burada bir hançer dansının “Schwertanz” temsil edildiğini ancak, Prof. Guterbock’un çok yerinde bir ikazından sonra tespit edebildim. Bugün aynı dansa Anadolu’nun muhtelif kısımlarında sık sık rastlanılmaktadır”.

kemersiz, arkadan yırtmaçlı uzun mantosu, Hititlerin bilinen mantolarına bir yenilik getirmemektedir. Yandan yırtmaçlı, kısa etekli, kemersiz ve uzun kollu elbise tipini, Hitit mühür ve kabartmalarında görülenlerden ayıran en mühim özellik kuyruklarının varlığıdır⁷⁸. Dizlerin üstünde, düz bir şekilde sonlanan bu eteklerde, kabartmalardaki adım atmadan dolayı oluşan kıvrım görülmemektedir. Karahöyük ve Alişar⁷⁹ kabartması dışında, Hitit tasvirlerinde kısa elbisenin bu ikinci tipine rastlanmamaktadır⁸⁰.

Karı-kocanın sandalyeleri, Yazılıkaya'daki gibi, kitlevi⁸¹ fakat arkalıksızdır. Ayrıca, bunlarda ayaklık da yoktur yere basılır. Burada tek ayakkabı tipi görülmektedir. Yalnız ilk sahnedekiler kırmızı; kurban getiren erkeklerde boya ile nakışlı ayakkabı giymişlerdir. Taban ve ökçe kısımları düzdür⁸².

Bitik vazosunu tarihlendirilmesi için, tekniği, kabartmalarının üslubu ve nakışları ile benzerlik gösteren kabartmalı Alişar parçaları göz önünde tutulmalıdır. Alişar'da 11. Medeniyet katının (Hitit Devri) Kaniş karumunun 1a safhasından sonra devam etmediği anlaşılmıştır⁸³. Böylece Bitik ve kabartmalı Alişar parçalarının tarihi, kendiliğinden tayin edilmiş oluyor. Kaniş karumun'dan elde edilen verilerle Bitik vazosu M.Ö. 16 yy'dan daha geç bir döneme tekabül etmemekle birlikte Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenmektedir⁸⁴.

Kabartmalı vazoların belki de en ilgi çeken olan İmandık vazosu ayrıca ele alınmalıdır. Başlı başına o dönemde yaşayan insanların hayat tarzları hakkında bilgi verecek önemli ipuçlarını barındıran vazo şekil ve görsellik açısından ise hemen hemen mükemmeldir. Ankara-Çankırı yolu üstünde kuzey istikametinde, 109. km. de İmandık köyünün yanında ve Tüney köyünün 2 km. kuzeyinde, Çankırı'nın 22 km. güneyinde⁸⁵ yer alan İmandıktepe'de bulunan, Eski Hitit üslubunda yapılmış İmandık Vazosu, kutsal evlenme törenini detaylı olarak anlatmaktadır (Çiz. 3). Bu vazo, içine Akkadca metnin konulduğu küpün yanında bulunmuştur. Vazo içbükey silindir

⁷⁸ Bittel 1955, 52.

⁷⁹ Bittel-Naumann 1941, 108.

⁸⁰ Özgüç 1949, 38.

⁸¹ Bittel-Naumann 1941, 95, Akurgal 1949, 89-90.

⁸² Bittel-Naumann 1941, 111.

⁸³ Özgüç 1955, 448.

⁸⁴ Darga 1992, 63.

⁸⁵ Özgüç 1988, XXI.

boyunlu, oval gövdeli, 4 simetrik kulpludur. Gövde kabartmalı dört frize bölünmüştür. Ağız kenarını çeviren borunun iki ucu, ağız kenarı üzerine yapılmış tekneye bağlıdır. Tekneye konulan içki, boruya bağlı boğa başlarının ağzından vazoya akmaktadır. Vazo bu şekliyle bir libasyon kabıdır.

Kalıba dökülmüş kil figürler, vazoya sonradan yapıştırılmıştır. Figürler vazo gövdesinin şekline uydurularak vazunun kendi bir parçası haline getirilmiştir (Res. 59). Kolay yapışmaları ve sağlam kalmaları için vazo kertiklenmiştir. Bundan sonra vazo ile beraber astarlanıp, perdahlanmışlardır. Bu, çağın değişmeyen bir tekniğidir. Figürler pişmiş toprak kalıplardan çıkarılmış olmalıdır. Bunu kabartma tasvirlerin, objelerin birbirine çok benzemeleri ve Kültepe’de bulunmuş pişmiş toprak kalıp öğretiyor⁸⁶. Kabartmalı tasvirlerin hamuru daha ince elenmiştir. Vazo, tabana ve alçak bir kaide üzerine konulduğu zaman bütün tasvirleri eğilmeden görmek mümkün değildir. Onun, törenlerde yüksek bir kaide üstüne konulmuş olması gerekir.

Vazo, dört tanesi kabartma tasvirli ve geniş, iki tanesi geometrik nakışlı ve dar olmak üzere toplam altı frize bölünmüştür. Vazonun tabanına yakın bölümü kabartmasız yapılmıştır. 4 kulp, ikinci frizi dört ayrı bölüme ayırmıştır. Kabartmalar, boynu ve gövdeyi bir daire şeklinde çevirmektedir (Çiz. 4).

“Vazonun boyutları, tekniği, şekli incelenecek olursa; yüksekliği 82 cm, ağız çapı 46 cm, kulpları arasındaki genişlik 51 cm, kulpsuz gövde genişliği 43 santimetredir. İlk frizin altındaki genişlik 35,5 santimetredir. İnce elenmiş hamuruna kum taneleri karıştırılmıştır. Parçaların çoğu köşeli olarak kırılmıştır. Cidarının kalınlığı 1,2 santimetredir. Koyu kırmızı kalın astarlı, parlak perdahlıdır. Astar, ağız kenarında vazunun içine doğru 10 cm devam etmiştir. İçi soluk kırmızı renklidir. Çark izleri içte belirgin şekilde görülmektedir. Uzun içbükey silindir boyunludur. Gövde ovaldır ve dibi yuvarlaktır. Ağız kenarı dışarıya doğru geniş bir yüz halinde taşkındır. 2 cm kalınlığındaki 4 simetrik şerit kulp, boynun gövdeye bağlandığı kesimi vazunun en geniş kısmına bağlamaktadır. Gövdeye dik olarak bağlanan kulplar, figürlerin alanını küçültmemiştir. Vazonun kulpları altındaki kesimleri astarlı değildir. Gövde, birbirine paralel kırmızı astarlı, kalın kabartma şeritlerle altı

⁸⁶ Özgüç 1986, 57.

frize bölünmüştür. Frizlerin genişliği değişiktir. Kulpların üst uçlarının omuza bağlandığı kesim, paralel üç kabartma şeritlidir. 2. friz, kulplar arasındadır. Kabartmalar bu şeritler arasındaki 4 frize yerleştirilmiştir⁸⁷.

Vazonun dışarı taşkın geniş ağız kenarının ortasını, içi boş bir boru çevirmektedir. Borunun iki ucu vazonun ağız kenarı üstüne yapılmış dikdörtgen bir tekneye açılmıştır. Tekneye konulan sıvı, borunun iki ucundan boruya bağlanmış boğa başlarına ve onların ağızlarından da vazonun içine akmaktadır (Resim 60). Boğa başlarından üçü sağlam ve yerlerindedir fakat biri kayıptır. Boynuzları küt ve küçüktür. Kaşları, burun delikleri belirgindir. Alınları ve burunları üstünde çok ince birer yiv vardır. Hepsi kırmızı astarlı, perdahlıdır. Boğaların başları vazonun içine bakmaktadır.

Dördü kabartma tasvirli ve geniş, ikisi geometrik nakışlı ve dar olmak üzere altı frize bölünmüştür. Vazonun dibine yakın kesimi kabartmasızdır. 4 kulp, ikinci frizi dört ayrı bölüme ayırmıştır. Kabartmalar, boynu ve gövdeyi bir daire şeklinde çevirmektedir (Res. 61).

Bütün kabartmaların yüzleri, elleri, bacakları kırmızı, enselerini örten ve sırtlarından aşağı inen saçları siyahtır. Bir kısmının ayakkabıları kırmızı, bir kısmının ise krem renklidir. Bu ayrılık her figürde belirgin şekilde görülmektedir. Dört kabartmanın siyah renkli mantoları dışında bütün elbiseler krem renklidir. Kaideleri üstünde duran vazolar kırmızı renklidir.

Küçük lirlere, sazlar, çalpara çerçeveleri kırmızı, gövdeleri krem rengindedir. Kemerler daima kırmızı renktedir. 1. frizdeki krem astarlı sunaklardan başka, 2 ve 3. frizdeki sunakların krem astarları kırmızı, kahverengi düzensiz baklava dilimleri ile boyalıdır.

Elbiseler kısa elbise ve uzun elbise olarak iki ana tipe ayrılmaktadır. Erkekler kısa ve uzun, kadınlar daima uzun elbiselidir.

Frizlerin işlenişini ele alacak olursak ilk olarak en alttaki frizden başlayarak yukarı doğru çıkmak gerekir. Sağdan sola doğru; iki kabartma şerit arasındaki

⁸⁷ Özgüç 1988, 16.

genişliği 11 santimetredir⁸⁸. Sağ dizi üzerine çökmüş, sol ayağını öne uzatmış sol eli ile bir kabı sağ eli ile aletini tutan bir erkek, tören için çanak-çömlek hazırlamaktadır. Önünde, kaideleri üstüne yerleştirilmiş dört tam kap, kaplar, iri ve ufak boyluları birbirinden ayırmak için ortak bir kaide üstünde aynı hizada gösterilmemişlerdir. Frizin yukarı şeridine çift kulplu bir tencere asılmıştır. Çalışan adamın karşısında, diz çökmüş ikinci bir adamın çalışır durumda tasvir edildiğini, kaplara doğru uzattığı kolundan ve yüzünden kalan küçük bir parça, ispat etmektedir. Arkasındaki kabartma figür ile arasındaki açıklık 8,5 cm⁸⁹ olup oldukça geniş bırakılmıştır.

Karşı karşıya oturan iki figürden ilkinin başı ve gövdesinin üst kısmı, ikincisinin başı kayıptır. Sadece siyah saçlarından çok küçük bir kısmı görölmektedir. Dik prizma şeklindeki altarın üst kenarları hafifçe kavislidir. Altarın ince boynu üstündeki tablası kalın, geniş ve köşelidir. Altarın önünde, kaidesi üstünde duran çift kulplu vazunun ağız kenarı, geniş bir yüz halinde, dışarı taşkındır.

Vazonun karşısındaki ikinci figür üçayaklı, yuvarlak bir taburede oturmakta ve elinde tuttuğu kadehi vazoya boşaltmak üzere kolunu öne doğru düz olarak uzatmaktadır. Sunak karşısında oturan, ellerinde kadehlerini tutan bu iki figür kutsal birer varlığı-tanrıları temsil etmektedir. Liri iki eli ile çalan beşinci erkeğin başı ve lirin bir bölümü eksiktir. Ağaç lirin üst yatay kolu, bütün lirlerde olduğu gibi, öne doğru meyilli ve eğiktir. Yuvarlak kesitli üst kolunun ucu, ördekbaşı ile kavisli yan kolunun yukarı ucu yere bakan aslan başı ile süslüdür. Tellerin bağlandığı kesim, çizilerek yapılmış küçük bir dikdörtgen şeklinde gösterilmiştir. Yere konulmadan, elde çalınan bu taşınabilir küçük lirlerden ikisi 2, biri 3, biri de 4. frizdedir. Lirlerin hepsi de erkekler tarafından çalınmaktadır. Sırtını lire dönmüş figürün, yalnız göğsü ve yukarıya kaldırdığı iki kolu korunmuştur. Karşısındakinin yukarıya kaldırılmış kolları eksiktir. Öteki frizlerde uzun elbiseli figürlerin karşı karşıya ayakta durduklarını gösteren bir sahne yoktur. Elbisesi siyahtır. Ayakkabıları kırmızıdır. Ellerinde ne tuttuklarını bilinmemekle beraber karşılıklı dua jestinde bulunmuş gibi betimlenmişlerdir. Kabartmalar profilden tasvir edilmişlerdir. Friz, sonuncu kadın kabartması ile tamamlanmıştır. Kadın, iki eli ile tuttuğu yuvarlak başlı sopa ile önündeki vazunun içini karıştırmakta, törene yiyecek ve içecek hazırlamaktadır.

⁸⁸ Özgüç 1988, 18.

⁸⁹ Özgüç 1988, 18.

Kabartmanın ayakları ve vazunun büyük bir kısmı eksiktir. Sopa kırmızı astarlıdır. Uzun saçlı olup saçlar ensesi üstünden eteğe doğru inmekte ve belde geniş kemere sahiptir.

İkinci friz ile birinci friz arasında 3 cm genişliğinde astarı kırmızı renkli baklava dilimleri ile boyanmış bir şerit vardır. Frizin genişliği 13,5 santimetredir. Dört kulpun arasında yer alan dört sahneden birincisinin başında boğa betimi yer almaktadır. Boğanın gövdesi krem, ay biçimli boynuzların ucu ve kuyruk ucu kırmızı astarlıdır. Gözleri ve göz kapakları belirgindir. Kalın gerdanı, aşağıya sarkmıştır. Küçük kulakları, boynuzlarının altında görünmektedir. Gövde profilden, başın ve gerdanın $\frac{3}{4}$ 'ü cepheden gösterilmiştir. Bu, boğaya kuvvetli bir görünüm kazandırmıştır. Boğa, dikdörtgen prizma şeklindeki, kaide üstünde durmaktadır. Kaidenin üst dar kesimi krem, aşağısı siyah astarlıdır. Kaidenin ve boğa bacaklarının krem rengini birbirinden ayırmak için, kaidenin üst kenarına kırmızı bir şerit çekilmiştir. Sunağın önünde yere diz çöktürülmüş kurbanlık boğayı hançerleyen kabartmanın gövde kısmı yoktur. Yalnız eli, krem renkteki hançeri ve kolun küçük bir parçası bulunmaktadır. Bu figür, diğerlerine göre daha küçük yapılmıştır. Kurbanlık boğanın ön kısmına yapılmış iki adet çizgiyle, bağlı olduğu betimlenmeye çalışılmıştır.

Diğer iki kulpun arasındaki sahneyi, dört figür oluşturmaktadır. Sahnenin başındaki figürün belden aşağısı bulunmamaktadır. Arkasındakilerden daha uzun yapılmıştır. Sol kolunu dua eder şekilde öne doğru uzatmıştır. Siyah saçları ensesi üstünden omuza kadar inmiştir. Başında, siyah saçlar üstünde bulunan krem diadem, yalnız bu figürde görülmektedir. Baş profilden, göğsü cepheden, bacaklar profilden tasvir edilmiştir.

Sahnenin sonuncu erkek kabartmasının başı, boynu, kollan bulunmamaktadır. Önden yırtmaçlı elbisesi vardır. Son iki figür arasındaki açıklık (1. Frizde çanak-çömlek yapanla, oturan figür arasında olduğu gibi) alışılmamış ölçüde geniş yapılmıştır. Kabartmalı vazolar geleneğinde sunak takdimi ilk defa görülmektedir.

Sonuncu sahne dört figürden oluşmuştur. Bacakları x şeklindeki, yüksek taburede oturan uzun boylu tanrı, sol elini yukarı kaldırmış, ileri uzattığı sağ elinde, kadeh tutmaktadır. Önündeki sunak diğerlerinden, tablasının kenarının da boyanmış

olmasıyla ayrılmaktadır. Karşısında içki sunan erkek, sol kolunu dua eder şekilde yukarı kaldırmış, sağ eliyle kulpundan tuttuğu kırmızı astarlı, gaga ağızlı testiye tanrının elindeki kadehe doğru uzatmaktadır. Saçlar boyun üstündedir. Kulakta küpe vardır. Sahnenin sonuncu grubunu biri iki eli ile lir çalan, diğeri liri alttan tutan küçük adam oluşturur.

3. Friz, frizlerin en genişidir (13 cm)⁹⁰. Frizi, yatak üstünde oturan iki tanrı ve tanrılara doğru ilerleyen alay oluşturmaktadır. Sahne incelendiğinde S. N. Kramer'in tasvir ettiği kutsal izdivaç yatağına büyük uygunluk gösterdiği anlaşılır: "The marriage was consummated on a ceremonially prepared bed with a very special coverlet, and that it was followed by a rich feast during which there was singing, dancing and instrumental music"⁹¹ (Res. 62). Yatak üstünde, dizleri çeneye yaklaştırılmış durumda oturan kadının bacaklarından, küçük bir kısmı kırıktır. Karşısında oturan erkek tanrının, belden yukarısı kırıktır. Erkek kırmızı renkli elini, karşısındaki kadının duvağını açmak üzere uzatmıştır. Elin durduğu yükseklik, erkeğin, kadından daha büyük olarak tasvir edildiğini göstermektedir. Kadının elleri eksik olduğundan ne tuttuğu belli olmamaktadır. Yatağın önünde yer alan vazo, 1. Frizde yer alan vazunun aynısıdır. Vazonun da önünde 2. frizdeki sunakların daha da büyük boyutlusu yer almaktadır.

Sunağın önünde kerpiç mabet yükselmektedir (Res. 63). Mabet 9,7 cm yüksekliğinde, 9 cm genişliğinde gösterilmiştir⁹². Kerpiç cephede yarım sütunları ve düz örgüyü birbirinden ayırmak için değişik renkler kullanılmıştır. Düz çatılı mabedin görünen cephesinde pencere yoktur. Binanın düz çatısında üç insan ayakta durmaktadır. Kabartmalar uzakta oldukları için küçük gösterilmişlerdir. Çatı üstündeki sahneyi, ortadaki büyük kadın ve iki yanında çalpara ve saz çalan, biri kadın diğeri erkek üç figür oluşturmaktadır.

Binanın karşısında, yukarı kaldırdıkları ellerinde hafifçe kavisli birer kılıç tutan iki erkek ve onları takip eden alay, mabede doğru ilerlemektedir. Sanatkar, iki erkeğin ellerinde tuttıkları kılıçların uzunluğunu vurgulamak için bunları frizin

⁹⁰ Özgüç 1988, 21.

⁹¹ Kramer 1958, 490.

⁹² Özgüç 1988, 22.

dışına, sonuncu frize taşırılmıştır. Silaha, kabartmalı vazolarda ilk defa rastlanmaktadır.

3. Frizin sonuncu iki kabartması birbirinin aynısıdır (Res. 64). İlkinin başı, yüzünün bir kısmı, eli, çalparanın küçük bir kesimi ve belinden aşağısı korunmuştur. Elbisenin özelliği, üzerinde ayrı bir kısa eteğin varlığıdır. Kemerlerinden sarkan kısya, koyu kırmızı püsküllerin uçları kalıncadır. Bunlar kemerin süsleridir. Saçları belden eteğe kadar inmektedir. Sonuncu kabartmanın belden aşağısı ve saçlarından küçük bir kesimi korunmuştur. Öndeki kabartmada korunmuş çalpara kalıntısına göre yivlerle süslü oldukları anlaşılmaktadır. Sonuncu kabartmanın arkasında yatak, yani frizin başlangıç motifi vardır. Bu frizdeki bütün kabartmalar profilden tasvir edilmiştir.

“Vazoda dini bir törenin, kutsal izdivaç ritüelinin, safhaları başlangıcından sonuna kadar, çeşitli sahneler halinde tasvir edilmiştir. Esasta, bütün bu figürlerden, yani tanrılar-tanrıçalar, rahip-rahibeler, içki sunanlar, çalgı çalanlar, çanak-çömlek, içki hazırlayanlardan oluşan bu alay, bir kutsal izdivaç ritüelini temsil etmektedir. Figürler hareket halinde, bir yere erişmek için veya buldukları yerde iş görmek üzere hazırlanmışlardır. Vücutların canlılığı, elbisenin altında dahi belli olmaktadır. Büyük akrobatın gövde hatları ne kadar belirgin ise, lir çalanların, tahtında oturan büyük tanrının karşısında içki sunanın, çanak-çömlek yapanın, boğayı kurban edenin hareketlerinde, vücudun enerji dolu karakteri yansımaktadır. Soldan sağa, aralıklı olarak birbirini takip edenler veya durdukları yerde bir iş görenlerde aynı ölçülü düzen içindedir. Figürler daima aralıklıdır; biri diğerine dokunmaz. Bu tasvir prensibinde her figürün ayrı ayrı görünmesi lazımdır. Vazonun bütün gövdesinin kabartmalarla doldurulması bu çağın bir yeniliğidir. Dini bir seremoninin birbirine benzeyen veya farklı sahneleri, bu vazonun dört frizinde ahenk içinde birbirini tamamlamış ve böylece bir bütünü oluşturmuşlardır. Onun için vazoda 4. frizdeki erotik sahne de kutsal izdivaç töreninin bir parçasıdır. Bu düzen ve canlılık küçük figürlerin 82 cm. yüksekliğindeki vazodan çok, anıtsal bir esere ait oldukları hissini vermektedir. Bu Yazılıkaya’da sergilenen tabiiliğin başka bir çeşididir. Frizleri dolduran uzun boylu figürlerin, vazo gövdesinin yuvarlaklığına ustaca uydurulması, onları vazonun organik bir parçası haline

getirmiştir. Gövdenin en geniş kesimine bağlanan kulplar törenin devamlılığını kesmemiştir”⁹³.

Anadolu’da Asur Ticaret Kolonilerinin son safhasında vazolar ya tek boğa başı ile veya aynı boğanın 4 defa tekrarlanması ile süslenmiştir⁹⁴. İnandıktepe vazosu Anadolu’da bir kültürün bütün detaylarını gösteren en eski örnektir. H.G. Güterbock ve K. Bittel’in de yazdıkları gibi, bu çok eski bir doğu adetidir. Bu adetin başında buna benzeyen bir konunun tasvir edildiği Uruk vazosu vardır⁹⁵.

Büyük bir kesimi tahrip edilmiş olmasına rağmen, 65x45 m büyüklüğünde en az iki katlı mabette ortaya çıkarılmış olan İnandık Vazosu 1. Hattuşili (M.Ö. 1650-1620) dönemine tarihlenmektedir. Çünkü birinci neden İnandıktepe Hitit İmparatorluk Dönemi’nde terk edilmiştir⁹⁶. İkinci neden ise 5 yapı katı tespit edilmiş olan İnandıktepe’de 4. yapı katını şiddetle bir yangınla tahrip edildikten sonra terk edilmiş olan Hitit Mabedi temsil etmektedir. İnandık Vazo’su da bu yapı katında bulunmuştur.

⁹³ Özgüç 1988, 24.

⁹⁴ Özgüç 1983, 423.

⁹⁵ Güterbock 1957, 63.

⁹⁶ Özgüç 1988, 48.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hititlerde sosyal, kültürel ve dinsel yaşam diğer kültürlerle göre farklı olmuştur. Özellikle dinsel açıdan bu farklılık göze çarpmaktadır. Çünkü Hititler fethettikleri devletlerin tanrılarını da kendi tanrıları gibi benimseyip tapınım göstermişler ve böylece kültür etkileşimleri de devamlılık göstermiştir.

Seramik ürünler, Hitit yaşantısında pek çok açıdan önemli bir yer tutmaktadır. Günlük kullanım amaçlı dahi yapılmış olsalar da sonradan mezar hediyesi olarak kullanılmış olan kapların varlığı söz konusudur.

Formlar genel olarak ele alındığında üretim yeri, kullanılan malzeme, yapım amacı, yapım tekniği gibi özellikler dikkate alındığında aynı seramik kap dahi olsa kompozisyon olarak farklılıklar bulunmaktadır. Bununda en büyük nedenini çömlekçilerin çok olması ve kaliteyi sürekli yükseltme amacıyla olmaları zorunlu hale getirmiştir. Özellikle Hititlerin ana merkezleri diyebileceğimiz Boğazköy, Alishar, İnandiktepe, Maşathöyük gibi sarayların bulunduğu kentlerde çömlekçilerin saraya getirilmiş olması, bir çatı altına toplama isteği de gösterişteki zenginliği artırmıştır.

Hititler hayvan biçimli tanrılara tapan ilkel bir inanç sistemine sahipti. Alacahöyük, Mahmatlar ve Horoztepe'de ki kazılar sonucunda ele geçen zengin kral mezarlarında bulunan ölü hediyeleri arasında bu ilkel inanca ait kült objeleri de yer almıştır. Mezarlarda idoller, çeşitli takılar, süs eşyaları ve silahların yanı sıra kutsal anlamları olan dinsel objeler, üzerlerinde boğa, aslan ve geyik gibi hayvan betimlerinin bulunduğu hayvan heykelcikleri bulunmuştur. Hayvan heykelciklerinin her biri birer tanrıyı ifade etmektedir.

Hitit devletinin son dönemine kadar üretilen tek renkli seramiklerin yayılım alanı geniş olmuş ve uzun süre etkisini göstermiştir. Bu seramiklerin kendilerine özgü biçim ve teknik özellikleri vardır. Tek renkli seramikler kadar geniş bir alana yayılamayan bir diğer seramik türü olan nakışlı seramikler M.Ö. 18 yy'ın sonundan itibaren görülmemiştir.

Hitit seramiklerini diğer tüm seramik ürünlerden ayıran en büyük ve önemli özellik yapılan kült objelerinin varlığıdır. Kült törenlerinde kullanılan ve duz formdaki kaba sonradan yapıştırılarak oluşturulan kabartma dekorlu eserlerin açıklayıcı ve anlatımının çarpıcı olmasını başka bir yerde görmek şu ana kadar mümkün olmamıştır.

Bu dönemde hemen hemen tüm hayvan formları seramik kaplar üzerinde görülmektedir. Özellikle Hititlerin ve Baş Tanrıları olan Fırtına Tanrısı Teşup'un kutsal hayvanı boğa figürü en çok işlenen ve betimlenen hayvan figürlerinin başında yer almaktadır. Bununla birlikte antilop, aslan, kartal, geyik, domuz diğer önemli hayvan figürlerini oluşturmaktadır.

Yetenekli ustaların varlığı, kaliteli eserlerin sunulmuş olması, üretimde çeşitliliğin artmasına neden olmuştur. Çoğunlukla kült amaçlı yapılmış olan hayvan biçimli kapların çok olması yine çok sayıda tanrıya olan inançla paralellik göstermektedir. Dekor ve desen açısından çok fazla değişiklik yansıtamamış olan Hititli seramik ustaları seramiklerin kaliteleri ve görsel nitelikleri açısından önemli örneklerle imza atmışlardır.

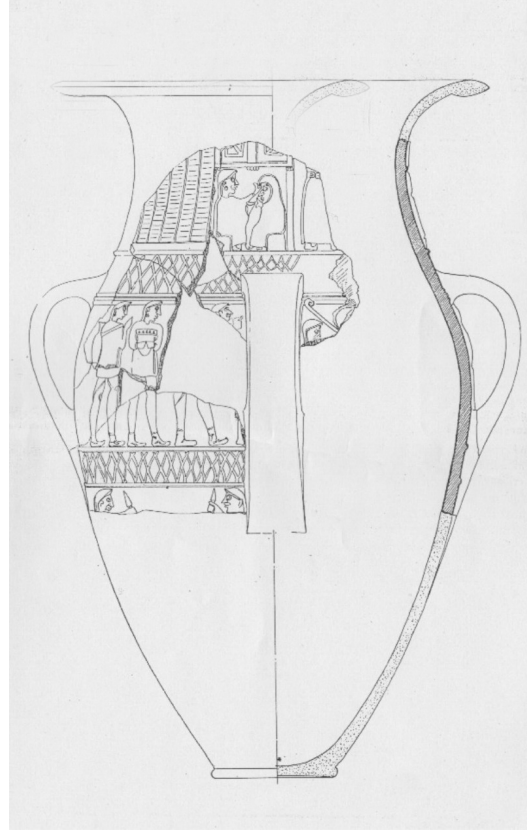
Hitit Döneminde kullanılan belli başı seramik kap formları; çanaklar, fincanlar ve maşrapalar, vazolar, tencereler, testiler, ibrikleri, matara biçimli kaplar, çaydanlıklar, şişeler, küpler, hayvan biçimli kaplar (rython), gaga ağızlı testiler, heykelli fincanlar, figürün heykelcikler ve kabartmalı vazolarıdır.

Günümüzde hala Anadolu'nun bazı yerleşim yerlerinde Hitit tarzı çanak-çömleğin yapıldığı bilinmektedir. Bunun nedenini de kültürel etkileşim oluşturmaktadır. Sonuç ta günümüzde Hitit seramiklerinin yeni düşünsel tarzda işlenmesi ve biçimlendirilmesi de Hititli ustaların görselliği ön plana çıkarmasından kaynaklanmıştır.

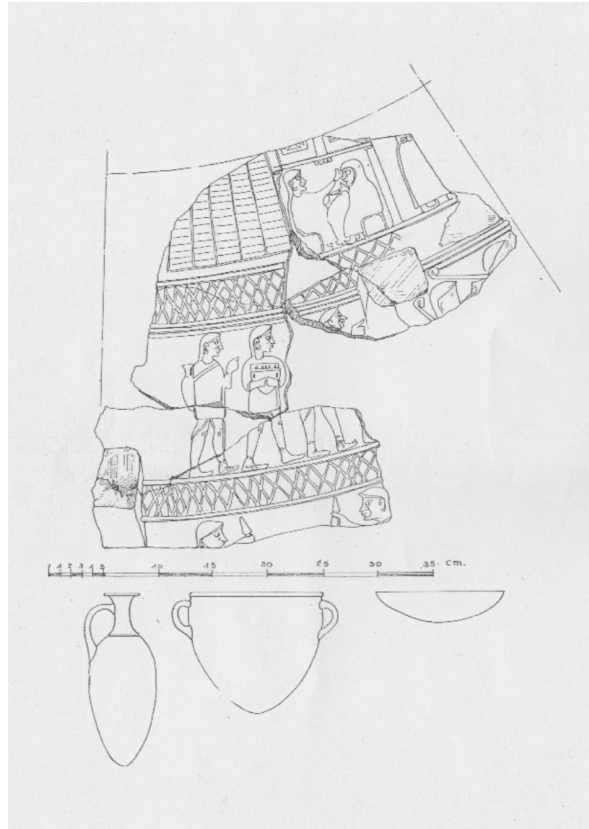
Hitit devletinin son döneminde metal işçiliğinin artması üzerine seramiğe verilen önem azalmıştır. Çömlekçi çarkının yayılmasıyla seramik kapların seri üretimine geçiş yapılmış böylece kalitesiz ve özensiz eserler ortaya çıkarılmıştır. Zamanla da Hitit saraylarının boşaltılması ile saraylarda çalışan seramik ustaları dağılmış ve yok olmak zorunda kalmışlardır. Kendilerinden sonra gelen devletlere

örnek olan Hititlerin seramik kapları asla aynı kalitede ve güzellikte başka bir devlet tarafından yapılamamıştır.

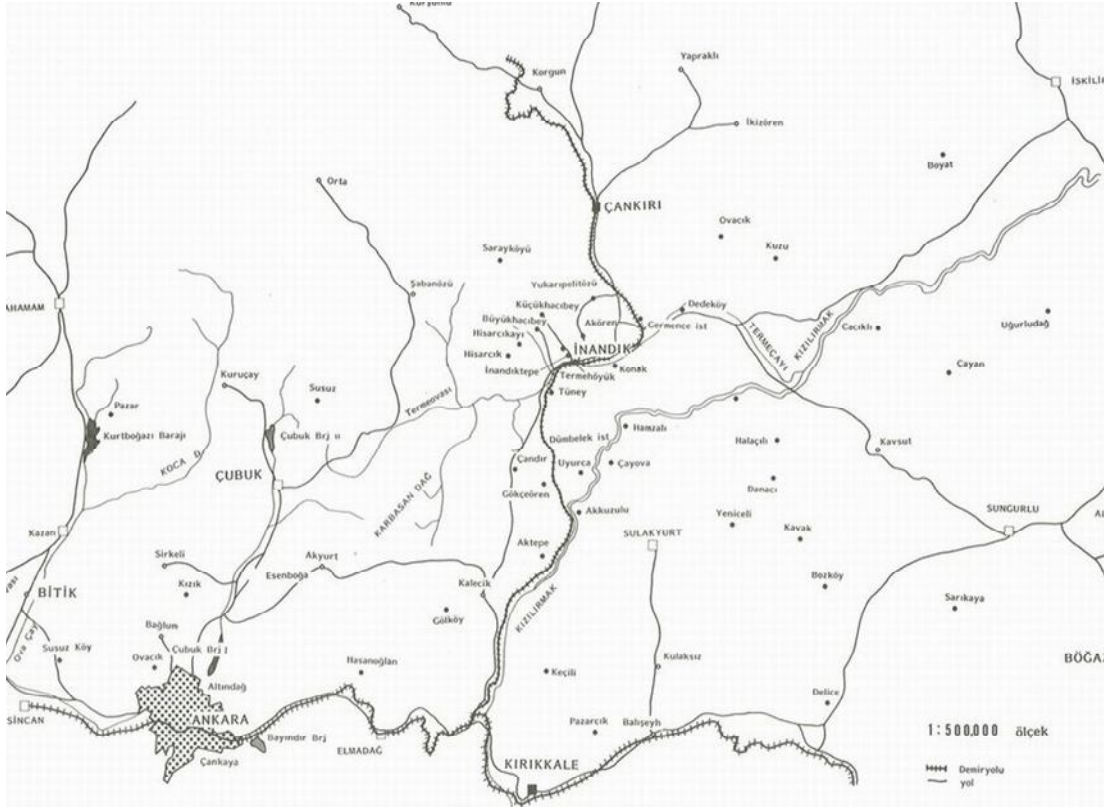
ÇİZİMLER

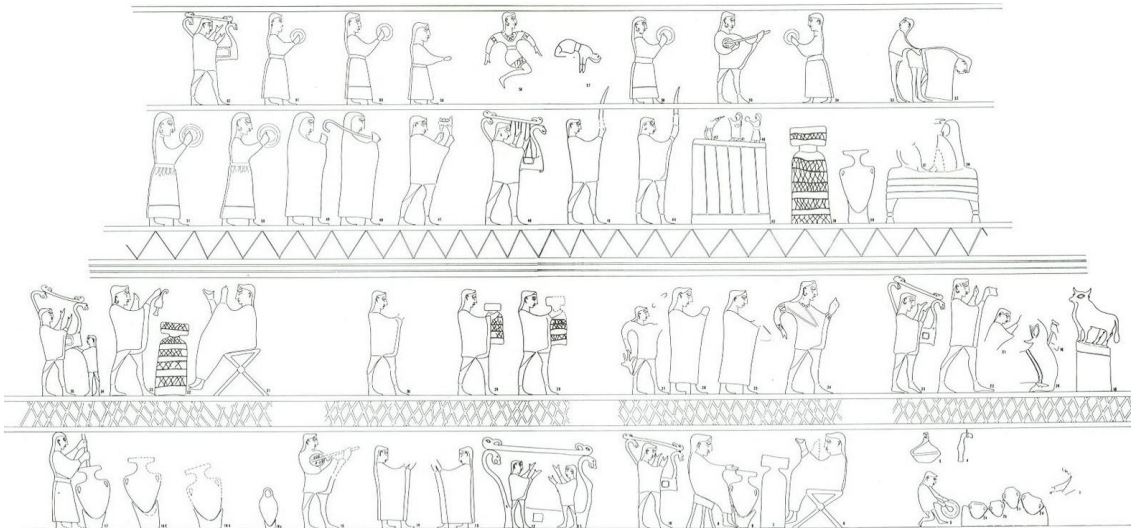
Çizim 1: Bitik Vazosunun Genel Hattı

Çizim 2: Bitik Vazosu ve Tamamlanmayan Parçalardan Oluşan Gövde Profili

Çizim 3: İnandık Köyünün Yeri

Çizim 4: İnandık Vazosunun Üzerindeki Figürlerin Genel Planı

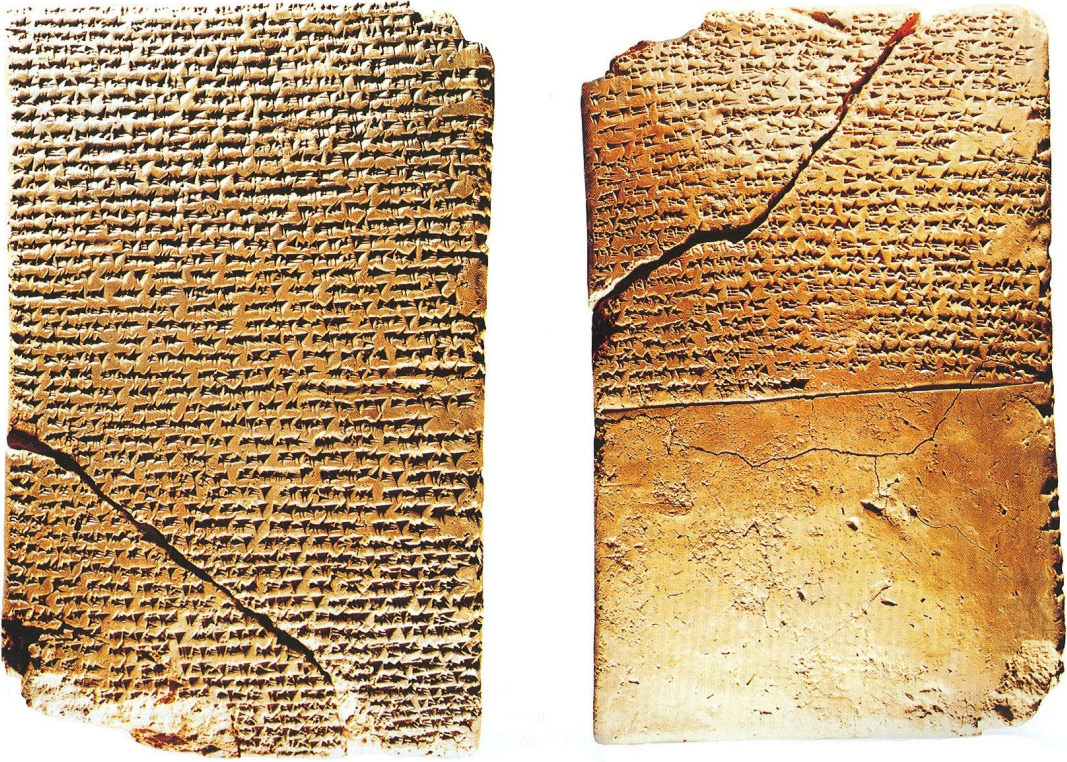
RESİMLER

Resim 1: Hitit Devleti'nin Başkenti Hattuşa

Resim 2: Hitit Devleti'nin Başkenti Hattuşa

Resim 3: Başkent Hattuşa'da Bulunan Kil Tablet

Resim 4: Hitit Hiyeroglif Yazısı

Resim 5: Yüksek Sepet Kulplu aydanlık

Resim 6: Yüksek Ayaklı, Boğa Başı Biçimli Emzikli Kap

Resim 7: Yüksek Ayaklı, Ağız Kenarını Dört Antilopun Süslediği Kap

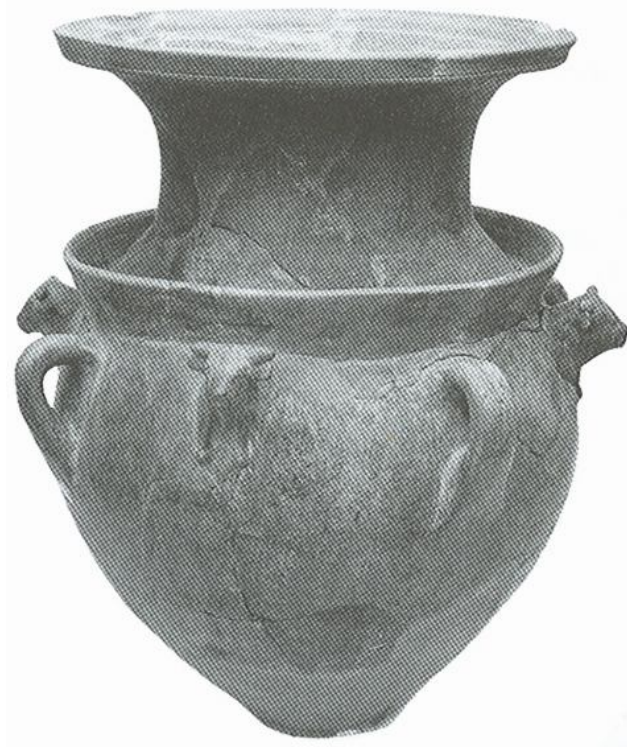
Resim 8: Yüksek Ayaklı, Ağız kenarını Üç Antilop ve İki Kartalın Süslediği Kap

Resim 9: Çifte Çaydanlık, İki Kulbu Birleştiren Çubuk Üzerinde Tünemiş Kartal

Resim 10: Boğa Adanın ve İki Antilopun Süslediği Kompozit Kap

Resim 11: Kulplar Arasında Birer Boğa Protomunun Bulunduğu Kap

Resim 12: Omuzu Üzerinde Sekiz Boğa Figürü ile Bezeli Kap

Resim 13: Ölü Yüzünün Betimlenmiş Olduğu Kült Kabı

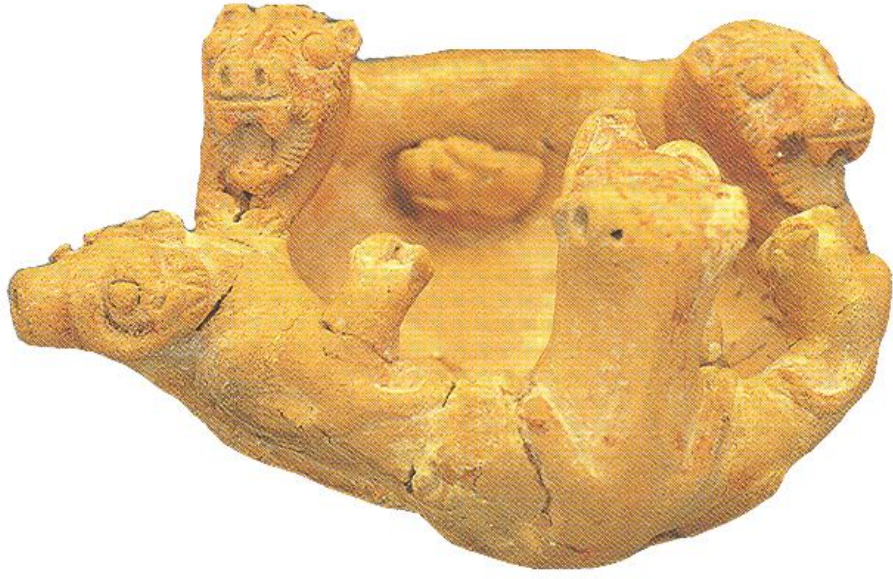
Resim 14: Emziği Koç Başı Şeklinde Tekne Tipinde Kap

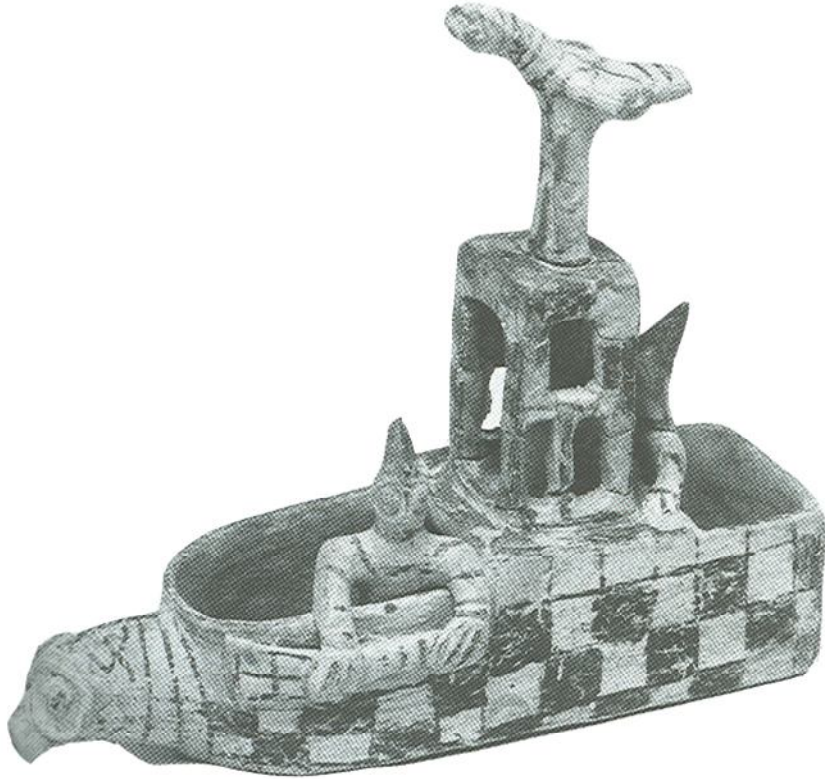
Resim 15: Emziği Koç Başı Şeklinde Tekne Tipinde Kap

Resim 16: Bir Kadın ve Bir Erkek Yüzünün Betimlendiği Kült Kabı

Resim 17: Aslan, Antilop ve Boğa Başıyla Bezeli Emziği Koç Başı Biçimli Kap

Resim 18: Emziği Koç Başı Biçiminde Yapılmış Ritüel Sandal

Resim 19: Gaga Ağızlı İki Kült Testisi

Resim 20: Gaga Ağızlı Testi

Resim 21: Matara

Resim 22: Hitit Ölçü Kabı

Resim 23: İğ Biçimli Testi

Resim 24: Maşrapa ve Fincanlar

Resim 25: İmandık Vazosu

Resim 26: Tencere

Resim 27: Yuvarlak Ağızlı Testi

Resim 28: Yonca Ağızlı Testi

Resim 29: İbrik

Resim 30: Matarı Bıçimli Kap

Resim 31: Çaydanlık

Resim 32: Kantharos

Resim 33: Erzak Küpleri

Resim 34: Erzak Küpleri

Resim 35: Banyo Kabı

Resim 36: Şişe

Resim 37: Künkler

Resim 38: Aslan Biçimli Kült Kabı

Resim 39: Aslan Başı Biçiminde Kült Kabı

Resim 40: Antilop Biçimli Kült Kabı

Resim 41: Domuz Biçimli Kült Kabı

Resim 42: Boğa Başı Biçimli Kült Kabı

Resim 43: Boğa Başı Biçimli Kült Kabı

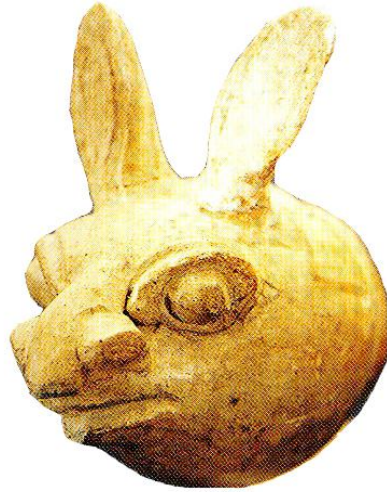
Resim 44: Kartal Başı Biçimli Kap

Resim 45: Kanatları Açık Kartal Biçiminde Yapılmış Kap

Resim 46: Keklik Biçimli Kült Kabı

Resim 47: Tavşan Başı Biçimli Kült Kabı

Resim 48: Salyangoz Biçimli İçki Kabi

Resim 49: Ördek Biçimli Kap

Resim 50: Çizme Biçimli, Boya Bezemeli İki Kap

Resim 51: Heykelli Fincan, Libasyon Kabı

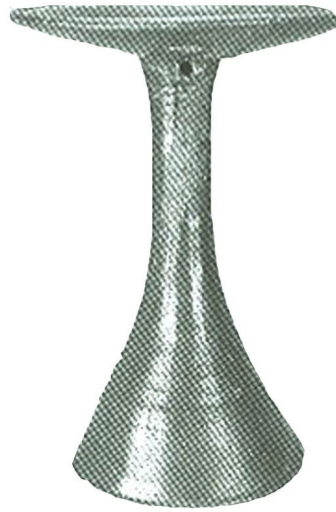
Resim 52: Gaga Ağızlı Testi

Resim 53: İkiz Boğalar

Resim 54: Gövdesi Halka Biçimli Kap

Resim 55: Sunak

Resim 56: Bitik Vazosunun Tamamlanan Parçaları

Resim 57: Bitik Vazosunda Yer Alan Dördüncü Figür

Resim 58: Kutsal İzdivaç Sahnesi (Hieros Gamos)

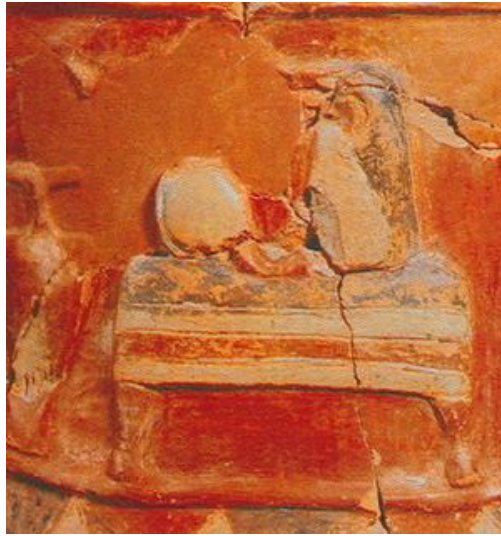
Resim 59: Kabartmalar Vazodan Ayrı Yapılmıştır

Resim 60: Vazonun Ağız Kısımında Yer Alan Boğa Başları

Resim 61: İmandık Vazosu

Resim 62: Kutsal İzdivaç Yatağı

Resim 63: Sunağın Önünde Yükselen Kerpiç Mabet

Resim 64: Birbirinin Aynısı Olan İki Figür

KISALTMALAR ve KAYNAKÇA

- Akşit 1981 İ. Akşit, Hititler, “Türkiye’nin Tarih Hazineleri Orta Anadolu Uygarlığı”, No: 2, 1981.
- Akurgal 1949 E. Akurgal, Spaethethitische Bildkunst, Ankara, 1949.
- Akurgal 1995 E. Akurgal, Hatti ve Hitit Uygarlıkları, İstanbul, 1995.
- Akurgal 2003 E. Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları 67, Ankara, 2003.
- Alp 1946 S. Alp, “Lituus” ve “Kupe” Bellekten 46, 1946.
- Arık 1944 R.O. Arık, “1942’de Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor”, Bellekten VIII/30, 1944.
- Aytaç 1981 Ç. Aytaç, Sanat ve Uygarlık, Ankara, 1981.
- Bilgi 1982 Ö. Bilgi, M.Ö. II. Binyılda Anadolu’da Bulunmuş Olan Matara Biçimli Kaplar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1982.
- Bittel-Naumann 1941 K. Bittel-R. Naumann, Yazılıkaya, Leipzig, 1941.
- Bittel 1955 K. Bittel, Hethitische Reliefvase aus Kappadokien, Berlin, 1955.
- Darga 1992 M. Darga, Hitit Sanatı, İstanbul, 1992.
- Dinçol 2004 A. Dinçol, “İlk Yazı” Arkeo Atlas Dergisi, Sayı 3, 2004.
- Dinçol 2004 A. Dinçol, “Anadolu’da Hiyeroglif Yazısı” Arkeo Atlas Dergisi, Sayı 3, 2004.
- Emre 1978 K. Emre, Yanarlar Afyon Yöresinde Bir Hitit Mezarlığı, Ankara, 1978.
- Ertem 1988 H. Ertem, Korucutepe I, T.T.K, Ankara, 1988.
- Fontanille 2005 I K. Fontanille, Hititler, Ankara, 2005.
- Güterbock 1957 H. G. Güterbock, “Narration in Anatolian, Syrian and Assirian Art”, (AJA 61), 1957.

- Karpe 2002 A. M. Karpe, "Orta Hitit ve Büyük İmparatorluk Dönemleri Çanak Çömleği" Hititler ve Hitit İmparatorluğu, Bonn, 2002.
- Karpe 2002 A. M. Karpe, "Kuşaklı-Sarissa" Hititler ve Hitit İmparatorluğu, Bonn, 2002.
- Kınal 1998 F. Kınal, Eski Anadolu Tarihi, T.T.K., Ankara, 1998.
- Kramer 1958 S. N. Kramer, "Cuneiform Studies and The History of Literature" The Sumerian sacred marriage texts, 1958.
- Kulakoğlu 1997 F. Kulakoğlu, "Orta Anadolu'da Eski Hitit Krallık Çağı Seramiği", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1997.
- Mellart 1988 J. Mellart, Anadolu'nun En Eski Uygarlıkları, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1988.
- Memiş 2003 E. Memiş, Eskiçağ Türkiye Tarihi, Konya, 2003.
- OIP 1957; H.H. Von der Osten, Anatolia II, (Oriental Institute Publications), University Of Chicago, 1957.
- Ökse 1993 A. T. Ökse, Ön Asya Arkeolojisi Seramik Terimleri, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993.
- Özgüç 1947 T. Özgüç, "Karahöyük Hafriyat Raporu", Ankara, 1949.
- Özgüç 1949 T-N. Özgüç, "Kültepe Kazısı", Ankara, 1949.
- Özgüç 1950 T. Özgüç, "Kültepe Kazısı 1948", T.T.K., Ankara, 1950.
- Özgüç 1955 T. Özgüç, "Kültepe Hafriyatı 1954 II. Kat Eserleri" Belleten XIX/76, 1955.
- Özgüç 1958 T. Özgüç, "Bitik Vazosu", T.T.K., Ankara, 1958.
- Özgüç 1982 T. Özgüç, Maşathöyük II, Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi, T.T.K., Ankara, 1982.
- Özgüç 1983 T. Özgüç, "New Finds from Kanesh and What they Mean for Hittite Art". Festschrift für Kurt Bittel, Mainz, 1983.
- Özgüç 1986 T. Özgüç, "Kültepe-Kaniş II, Eski Yakındoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar" T.T.K., Ankara, 1986.
- Özgüç 1988 T. Özgüç, İnandıktepe, Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi, T.T.K., Ankara, 1988.

- Özgüç 2002 T. Özgüç, “Eski Hitit Çağı Seramiği” Hititler ve Hitit İmparatorluğu, Bonn, 2002.
- Özgüç 2002 T. Özgüç, “Karum Dönemi Kült Kapları” Hititler ve Hitit İmparatorluğu, Bonn, 2002.
- Özgüç 2002 T. Özgüç, “Adak ve Libasyon” Hititler ve Hitit İmparatorluğu, Bonn, 2002.
- Seeher 1996 J. Seeher, *Archaeologischer Anzeiger*, 1996.
- Sinemoğlu 1984 N. Sinemoğlu, *Sanat Tarihi*, “Tarih Öncesinden Bizansa”, M.E.B., İstanbul, 1984.
- Süel 1998 A. Süel, “Ortaköy-Şapinuwa: Bir Hitit Merkezi”, *TUBA-AR, Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, Sayı: 1, Ankara, 1998.
- Umurtak 2004 G. Umurtak, “Hitit Çanak Çömleği” *Arkeo Atlas Dergisi* Sayı: 3, 2004.
- Yıldız 2001 F. Yıldız, “Hitit Uygarlığı Seramiklerinin Form Dekor ve Desenlerinin İncelenmesi”, *Yüksek Lisans Tezi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2001.